

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої
освіти
на тему
«Значення прямих іноземних інвестицій у повоєнному
відновленні економіки України»

Виконала здобувачка вищої освіти
_ 2 _ курсу, групи МЕВ-23м-2
ОПП «Міжнародна економіка та
бізнес»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
_____ Устіловська М.В.
« ____ » _____ 2024 р.

Керівник роботи
к.е.н., доцент
_____ Микола СУХОМЛИН
« ____ » _____ 2024 р.

Рецензент _____
_____

Анотація

Значення прямих іноземних інвестицій у повоєнному відновленні економіки України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародна економіка та бізнес» зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2024.

У роботі здійснено комплексне дослідження теоретичних, методологічних та прикладних аспектів прямого іноземного інвестування (ПІІ) та його впливу на регіональну економіку. Систематизовано підходи до визначення сутності ПІІ, їхньої ролі у формуванні інвестиційного потенціалу регіонів та загального економічного зростання. Вивчено теоретичні засади та особливості функціонування інвестиційного середовища регіонів, а також його взаємодію із глобальними інвестиційними трендами. Розроблено та обґрунтовано методику аналізу впливу ПІІ на економіку регіонів, що враховує специфіку регіонального розвитку, галузеву структуру економіки та інституційне середовище.

Визначено рівень забезпеченості регіонів інвестиційними ресурсами, виявлено диспропорції та запропоновано шляхи їх подолання. Досліджено галузеву та територіальну структуру ПІІ у регіонах України, виявлено ключові тенденції, а також проблеми, пов’язані з концентрацією капіталу у певних регіонах. Оцінено ступінь регіональної диференціації за рівнем інвестиційної привабливості, враховуючи економічні, соціальні та інфраструктурні показники. Визначено основні чинники, що впливають на рішення іноземних інвесторів щодо вкладення капіталу в регіони України, включаючи макроекономічні, інституційні та соціально-культурні аспекти. Обґрунтовано пріоритетні галузі економічної діяльності для залучення ПІІ у період відновлення економіки України після війни. Зокрема, акцентовано увагу на інфраструктурних проектах, агропромисловому комплексі, енергетиці, ІТ-секторі та екологічних інноваціях.

Результати роботи спрямовані на формування практичних рекомендацій для регіональних органів влади, що дозволяють ефективно залучати ПІІ, мінімізувати регіональні диспропорції та забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток у контексті глобальних викликів та постконфліктного відновлення.

Ключові слова: прямі іноземні інвестиції, регіон, інвестиційна привабливість, економічне зростання, повоєнна відбудова

Anotation

The Importance of Foreign Direct Investment in the Post-War Recovery of Ukraine's Economy. – Manuscript.

Qualification work on obtaining a higher education degree "Master" in the educational-professional program " International Economy and Business " in the specialty 292 "International Economic Relations". – Central Ukrainian National Technical University. - Kropyvnytskyi. - 2024.

The study provides a comprehensive analysis of the theoretical, methodological, and applied aspects of foreign direct investment (FDI) and its impact on regional economies. It systematizes approaches to defining the essence of FDI, its role in shaping the investment potential of regions, and overall economic growth. The theoretical foundations and specific features of the regional investment environment, as well as its interaction with global investment trends, are examined. A methodology for analyzing the impact of FDI on regional economies has been developed and substantiated, taking into account the specifics of regional development, the sectoral structure of the economy, and the institutional environment.

The study identifies the level of regional provision with investment resources, uncovers disparities, and proposes ways to address them. It examines the sectoral and territorial structure of FDI in Ukraine's regions, revealing key trends and challenges associated with the concentration of capital in certain areas. The degree of regional differentiation in terms of investment attractiveness is assessed, considering economic, social, and infrastructural indicators. Key factors influencing foreign investors' decisions to invest in Ukrainian regions are identified, including macroeconomic, institutional, and socio-cultural aspects. Priority sectors for attracting FDI during Ukraine's post-war economic recovery are justified, with a particular focus on infrastructure projects, the agro-industrial complex, energy, the IT sector, and ecological innovations.

The results of the study are aimed at providing practical recommendations for regional authorities to effectively attract FDI, minimize regional disparities, and ensure sustainable socio-economic development in the context of global challenges and post-conflict recovery.

Keywords: foreign direct investment, region, investment attractiveness, economic growth, post-war reconstruction

Зміст

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ПІІ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ	10
1.1. Суть прямих іноземних інвестицій та їх важливість для економічного розвитку	10
1.2. Теоретичні засади вивчення інвестиційної діяльності на регіональному рівні	17
1.3. Методологія дослідження впливу ПІІ для економічного розвитку регіону	27
Висновки до розділу.....	35
РОЗДІЛ 2. КЛЮЧОВІ ТРЕНДИ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ	37
2.1. Оцінювання обсягів інвестиційних запасів для економічного регіонального розвитку	37
2.2. Організаційні характеристики прямого іноземного інвестування у регіонах держави.....	45
2.3. Оцінювання розподілення регіонів України за роллю інвестиційної привабливості.....	50
Висновки до розділу.....	59
РОЗДІЛ 3. Важливість ПІІ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	64
3.1. Визначення прямого іноземного інвестування в економічний розвиток регіонів: ситуація та важливість для повоєнного економічного розвитку.....	62
3.2. Напрямки покращення загальногалузевої побудови ПІІ для підтримки повоєнного регіонального розвитку держави.....	71
Висновки до розділу.....	78
ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84

ВСТУП

Актуальність теми. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) є ключовим фактором економічного зростання, адже вони забезпечують приплив фінансових і матеріальних ресурсів, сприяють впровадженню новітніх технологій та сучасних управлінських рішень. Їх роль особливо важлива для країн із перехідною економікою, таких як Україна, де обмежений доступ до внутрішніх інвестиційних ресурсів. Завдяки ПІІ країни отримують можливість модернізувати виробничі процеси, розвивати експортний потенціал та посилювати конкурентні позиції на міжнародній арені.

ПІІ стимулюють впровадження інноваційних рішень, підвищують продуктивність праці та конкурентоспроможність підприємств. Іноземний капітал компенсує дефіцит внутрішніх ресурсів, що є критично важливим для економік із низьким рівнем національних заощаджень.

Завдяки залученню передових технологій ПІІ сприяють зростанню експорту продукції з високою доданою вартістю. ПІІ є рушієм структурної перебудови, зокрема в промисловості, інфраструктурі та сфері послуг.

Воєнні дії призвели до значного відтоку іноземного капіталу, зниження довіри інвесторів і руйнування інфраструктури.

Різний рівень економічного розвитку регіонів зумовлює нерівномірний розподіл ПІІ. Розвинені регіони залучають більше інвестицій, тоді як менш розвинені залишаються поза увагою іноземних інвесторів.

Значні руйнування потребуватимуть суттєвих інвестицій для відбудови інфраструктури, відновлення підприємств і створення нових робочих місць.

Прямі іноземні інвестиції є одним із найважливіших джерел забезпечення стійкого економічного зростання, особливо для України в період відновлення після війни. Однак для максимізації позитивного впливу ПІІ необхідно створити умови для рівномірного розподілу інвестиційних ресурсів між регіонами, а також зосередитися на розвитку галузей, здатних забезпечити найбільший ефект для національної економіки.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є визначення ролі прямих іноземних інвестицій у відбудові економіки регіонів України після війни. Для досягнення цієї мети поставлені такі завдання дослідження:

- узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності прямих іноземних інвестицій та їх значення для економіки;
- проаналізувати теоретичні основи дослідження інвестиційних процесів на регіональному рівні;
- систематизувати методи дослідження процесу прямого іноземного інвестування і обґрунтувати методіку оцінки впливу ПІІ на економіку регіону;
- визначити рівень забезпеченості регіонів України інвестиційними ресурсами;
- проаналізувати структурні особливості ПІІ у регіонах України;
- охарактеризувати ступінь диференціації регіонів України за рівнем інвестиційної привабливості;
- визначити детермінанти прямого іноземного інвестування в економіку регіонів;
- обґрунтувати пріоритетні види економічної діяльності для залучення ПІІ у період повоєнного відновлення економіки регіонів України.

Об'єктом дослідження є прямі іноземні інвестиції в економіці України.

Предмет дослідження – оцінка ролі прямих іноземних інвестицій у повоєнній відбудові економіки регіонів України.

Теоретичною та методичною основою дослідження стали положення економічної теорії, теорії міжнародних відносин, теорії економічного зростання, теорій регіонального розвитку, теорії міжнародної конкурентоспроможності, теорії монопольних переваг, теорії міжнародного життєвого циклу товару, теорії розміщення (локалізації) та еkleктичної парадигми Даннінга.

Для виконання завдань дослідження використовувалися такі методи:

- Дедукція та індукція: для визначення сутності прямих іноземних інвестицій та їх ролі у забезпеченні економічного зростання країн та регіонів.
- Узагальнення та системний аналіз: для обґрунтування методики дослідження ролі ПІІ у розвитку регіонів.
- Динамічний та структурний аналіз: для визначення загальних тенденцій зміни обсягів та структури ПІІ в економіці регіонів України.
- Кластерний аналіз: для оцінки диференціації регіонів України за показниками інвестиційної привабливості.
- Регресійний аналіз: для визначення впливу основних факторів інвестиційної привабливості на обсяг накопичених ПІІ в економіці регіонів України, а також для оцінки впливу обсягів ПІІ та їх галузевої структури на економічне зростання регіонів України.

Інформаційною базою роботи стали наукові публікації у вітчизняних та зарубіжних періодичних виданнях, монографії вітчизняних вчених з проблем залучення ПІІ в економіку України, аналітичні матеріали Національного банку України, дані офіційної статистики про обсяги та структуру капітальних інвестицій та ПІІ за видами економічної діяльності, що подаються Державною службою статистики України та Національним банком України.

Магістерська робота складається з вступу, трьох розділів та загальних висновків. Основний зміст роботи викладений на 74 сторінках та містить 9 рисунків, 11 таблиць, 13 формул. Бібліографічний список включає 60 джерел та викладений на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЛІ ПІ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК РЕГІОНУ

1.1. Суть прямих іноземних інвестицій та їх важливість для економічного розвитку

Швидке зростання міжнародних потоків капіталу, яке спостерігалось наприкінці минулого століття, було зумовлене змінами в регулятивній та технологічній сферах. По-перше, уряди багатьох країн зняли або значно послабили обмеження на рух капіталу через кордон. По-друге, розвиток інформаційних і телекомунікаційних технологій відкрив нові можливості, пов'язані з лібералізацією міжнародних капітальних потоків. По-третє, у відповідь на ці зміни з'явилися нові фінансові інструменти, які спростили управління активами для інвесторів та дозволили використовувати відмінності між країнами за рівнем ризику та прибутковості. Ці фактори сприяли швидкому зростанню іноземних інвестицій.

Прямі іноземні інвестиції (ПІ) мають численні визначення, проте найдетальнішим вважається визначення Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). На думку експертів ОЕСР, ПІ – це «інвестиції, що встановлюють довгострокові відносини між інвестором та суб'єктом господарювання в іншій країні. Метою інвестора є отримання довгострокових вигід, що виражаються в тривалому інтересі до підприємства в іншій країні, контролі над його діяльністю та вирішальному впливі на управління. Таким чином, він виступає як активний стратегічний інвестор та підприємець. Зазвичай для цього потрібно володіння 10% або більше акцій із правом голосу, хоча в окремих випадках допускається гнучкість у трактуванні цього порогу» [1]. Прямий інвестор є власником вкладених коштів та розпорядником активів підприємства, в яке інвестував [2].

Загалом, ПІ – це комплекс заходів, за допомогою яких резиденти або компанії однієї країни (так званої «країни походження») набувають права власності на активи в іншій країні (так званій «країні-реципієнті» або «іноземній країні») для контролю виробництва, розподілу та інших видів

діяльності компанії. З економічної точки зору, ПІІ виступають механізмом передачі ресурсів, включаючи фінансовий капітал, технології та людські ресурси, через національні кордони, залишаючи їх під контролем материнської компанії. Різні аспекти ПІІ мають значення залежно від перспективи – іноземного інвестора чи приймаючої країни. Як зазначає І. Муса, «обидві точки зору мають спільне: а) існує контроль завдяки значному володінню акціонерним капіталом; б) відбувається переміщення частини активів компанії, виробництва або продажів у країну-реципієнт» [3].

Сучасні тенденції в сфері ПІІ практично не змінили основні визначення прямих іноземних інвестицій. Т. Моран, наприклад, зазначає, що ПІІ виникають, коли компанія з однієї країни розпочинає бізнес у іншій, створюючи нову філію, повністю нею контрольовану, купуючи місцеву компанію або засновуючи спільне підприємство у приймаючій країні [4]. Головними критеріями, що дозволяють розглядати інвестицію як пряму іноземну, є право іноземного інвестора на участь у контролі над підприємством і право власності на вкладені кошти. Таким чином, можливість контролю над підприємством є основною відмінністю між прямими іноземними інвестиціями (ПІІ) і портфельними (ІПІ).

Міжнародний валютний фонд (МВФ) вважає інвестицію прямою іноземною, якщо вона становить щонайменше 10% загальної вартості активів підприємства або 10% звичайних акцій [5, с. 176]. Цей рівень участі вважається достатнім для забезпечення контролю інвестора над підприємством. Водночас більшість експертів вважає, що для реального контролю компанії необхідно володіти не менше 25% інвестицій. Таким чином, ключовими характеристиками ПІІ є право іноземного інвестора на контроль над організацією, а також на участь у її прибутках, відповідно до рівня вкладених інвестицій.

На відміну від портфельних інвестицій, де інвестор не має контрольного впливу і фактично виступає рантьє, прямі іноземні інвестиції дозволяють інвестору брати активну участь у прийнятті рішень та управлінні компанією,

що наближає ці інвестиції до підприємницької діяльності. Іноземні непрямі інвестиції зазвичай здійснюються в формі фінансового капіталу без участі в управлінні, тоді як прямі іноземні інвестиції передбачають вкладення у виробничі фактори, такі як капітал, технології, робочу силу і ноу-хау за межами рідної країни [6].

Виходячи з наведеного підходу, ПІІ можна визначити як довгострокові інвестиції підприємства або особи з однієї країни в підприємство іншої країни з метою контролю і отримання прибутку. Сутність ПІІ полягає не тільки у передачі капіталу, а й у передачі знань: трудових, технологічних, маркетингових і організаційних.

У науковій літературі представлено багато теоретичних підходів до пояснення детермінант потоків капіталу між країнами. Серед основних теорій, що пояснюють потоки капіталу у вигляді прямих іноземних інвестицій у приймаючі країни, виділяють такі: теорію монопольних переваг, теорію міжнародного життєвого циклу товару, теорію розташування та еkleктичну теорію міжнародного виробництва.

Теорія монопольних переваг припускає, що компанії готові нести додаткові витрати на відкриття бізнесу за кордоном, якщо це дозволяє їм більш ефективно використовувати свої активи. Компанія, яка інвестує за кордоном, повинна володіти не лише великим капіталом, а й перевагами над місцевими або потенційними конкурентами, зокрема в таких сферах, як технології та маркетинг, що є неklasичними факторами виробництва.

Теорія міжнародного життєвого циклу товару описує три етапи розвитку товару. Перший етап — це фаза інноваційного продукту, коли продукт компанії піддається постійним технологічним та операційним модифікаціям і виробляється в невеликих обсягах для високорозвиненого ринку, де знаходиться виробник. Наприкінці цього етапу починається експорт до інших розвинених країн. Другий етап — фаза зрілості продукту, коли виробник намагається досягти економії від масштабу, збільшуючи обсяги виробництва, знижуючи витрати та ціни, що сприяє зростанню попиту. На цьому етапі

компанія скорочує виробництво в рідній країні і здійснює прямі інвестиції, створюючи філії у розвинених країнах. Третій етап — фаза стандартизації продукту, коли він стає повністю стандартизованим. Тоді компанія змушена переміщувати виробництво до країн, що розвиваються, де витрати на фактори виробництва є нижчими.

Теорія розміщення, або локалізації, ґрунтується переважно на неокласичній теорії зовнішньої торгівлі, хоча вона не враховує припущення про досконалу конкуренцію. Ця теорія виявляє детермінанти, що впливають на вибір місця для здійснення прямих іноземних інвестицій (ПІІ), залежно від конкурентних переваг країни чи регіону, які позитивно сприяють розвитку бізнесу. Такі переваги називають локалізаційними факторами [7, с. 52].

З урахуванням існуючих теорій ПІІ можна пояснити, що рішення інвесторів вкладати кошти в економіку іншої країни обумовлені перевагами власності підприємств і вигодами від інтерналізації їхньої діяльності, а вибір географічного розташування залежить від чинників, які впливають на бізнес-середовище в приймаючій країні.

Теорія, що враховує взаємодію всіх детермінант ПІІ (як зовнішніх, так і внутрішніх), — це еkleктична парадигма OLI Джона Даннінга. Вона пояснює залучення ПІІ на основі трьох умов: компанія має переваги власності (олігополістичні переваги), наявність вигідних локалізаційних факторів та більші переваги від інтерналізації, ніж від екстерналізації її діяльності [8].

З погляду іноземних інвесторів, які планують вихід на нові національні чи місцеві ринки або розширення своєї діяльності, дослідники виділяють сприятливі та несприятливі фактори, які впливають на успіх інвестицій у приймаючій країні.

До переваг інвестування за кордоном належать: нижчі витрати на заробітну плату в порівнянні з внутрішніми, присутність на нових ринках, довгострокове підвищення конкурентоспроможності, доступ до нових ринків, зниження валютного ризику, доступ до дешевшої сировини, нижчі транспортні

витрати до кінцевих споживачів, податкові пільги, усунення труднощів з імпортом товарів та можливість дешевого реімпорту [9, с. 234].

Негативні наслідки здійснення прямих інвестицій можуть включати такі аспекти, як обмеження переказу прибутків за певних умов, політичний ризик, наприклад, загроза експропріації, можлива дискримінація у випадку, якщо підприємство стає конкурентоспроможним на ринку країни-реципієнта. Також можуть бути встановлені умови міноритарної частки, що може перешкоджати діяльності інвестора, а інколи навіть призводити до втрати робочих місць у країні [9, с. 234-235].

Згадані переваги та недоліки дозволяють виділити чотири основні групи мотивів для інвестування за кордон: мотив продажу (завоювання нових або збереження існуючих ринків), мотив постачання (більш надійне постачання сировини), мотив зниження витрат (дешевша робоча сила) і мотив захисту навколишнього середовища (нижчі екологічні вимоги в країні інвестиції).

В цілому, література визнає, що прямі іноземні інвестиції (ПІІ) відіграють важливу роль у процесах економічного розвитку приймаючих економік через кілька каналів, що виходять за межі простого збільшення місцевого фінансового та фізичного капіталу. У неокласичних моделях зростання це означає, що місцеві економіки переходять на вищий шлях зростання, хоча темпи зростання залишаються сталими в довгостроковій перспективі. Проте, у моделях ендогенного зростання вплив ПІІ може бути більш суттєвим завдяки наявності непрямих ефектів, які можуть впливати на всі змінні, включені у виробничу функцію. Підвищується ефективність використання капіталу завдяки збільшенню кількості та різноманітності проміжних продуктів; зростає продуктивність праці завдяки надходженню нових знань і управлінських методів з-за кордону; загальна продуктивність факторів може покращитися завдяки передачі нових технологій [10]. Таким чином, темпи зростання можуть стабільно збільшуватися, покращуючи перспективи розвитку в довгостроковій перспективі.

У літературі існує різноманітність думок щодо значення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) для економіки приймаючої країни, що стає предметом дискусій серед дослідників. Зазвичай ПІІ розглядаються як важливий чинник для країн, які переживають перехідний етап розвитку, оскільки ці економіки часто стикаються з дефіцитом капіталу. Як зовнішнє джерело фінансування, ПІІ здатні вирішувати цю проблему. Водночас існує критика, що ставить під сумнів їхній внесок у сталий розвиток, підвищення інтелектуального потенціалу та соціально-економічний прогрес приймаючих країн [11]. Проте світова практика свідчить, що позитивний вплив ПІІ переважно перевищує можливі ризики (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Потенційні позитивні ефекти та негативні наслідки ПІІ в приймаючій країні

Потенційні позитивні ефекти ПІІ	Потенційні негативні наслідки ПІІ
<i>Рівень підприємства</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - розвиток і розширення виробництва, - підвищення продуктивності праці, - доступ до інвестиційного капіталу, - доступ до глобальних мереж продажів і розподілу, - трансфер західних технологій і ноу-хау, - покращення конкурентоспроможності, - збільшення фінансування НДДКР 	<ul style="list-style-type: none"> - звільнення робочої сили, - деінвестування та скорочення виробництва, - передача НДДКР за кордон
<i>Національна та регіональна економіка</i>	
<ul style="list-style-type: none"> - збереження існуючих і створення нових робочих місць, - підвищена заробітна плата, - зростання реального доходу, - збільшення податкової бази, - зростання обсягів експорту, - професійне навчання, - надання соціальних послуг місцевим громадам, вплив на місцеву та регіональну економіку, - збільшення можливостей для місцевих компаній постачати продукцію іноземним компаніям 	<ul style="list-style-type: none"> - залежність від іноземного капіталу, - зовнішнє управління місцевими економіками, - знищення місцевих фірм, нездатних конкурувати з підприємствами з ПІІ, які підтримуються державними інвестиційними стимулами та отримують вигоду від трансфертного ціноутворення, - декваліфікація, - регіональна спеціалізація на малокваліфікованому, трудомісткому виробництві, - розвиток «подвійної економіки», - нестабільність західних інвестицій

Джерело: [12]

Вплив ПІІ на економіку приймаючих країн багатогранний і виходить за межі лише припливу капіталу. Особливий інтерес викликає їхній вплив на ринок праці. Транснаціональні корпорації, що інвестують, створюють нові

робочі місця та сприяють підвищенню кваліфікації працівників [13]. Такий вплив може бути прямим і опосередкованим, поділяючись на первинні та вторинні ефекти. Ці ефекти оцінюються в трьох аспектах: кількісному, якісному та локальному, і можуть бути як позитивними, так і негативними [14, с. 84–85].

До кількісних ефектів ПІІ належить створення нових робочих місць, особливо в секторах високих технологій і сучасних послуг. Максимальний вплив мають інвестиції "з нуля", які збільшують чистий капітал, при цьому їхній ефект залежить від галузевої структури [15, с. 55].

Прикладом є досвід країн ЄС: у 1990-х роках приплив інвестицій з Німеччини та Австрії до регіонів Східної, Центральної та Південно-Східної Європи сприяв економічному зростанню, підвищенню зайнятості, зменшенню бідності та нерівності. Це підтверджують дослідження впливу ПІІ на економіку 17 країн цього регіону в період 1993–2020 років.

Важливими факторами впливу ПІІ на економічне зростання є рівень доходів і якість інституційного середовища. Згідно з дослідженнями Баіашвілі Т. та Гаттіні Л., залежність між ПІІ і зростанням має форму перевернутої U: найбільші вигоди отримують країни із середнім рівнем доходів, тоді як ефект знижується в розвинених економіках.

Аналіз країн Південної Америки за 1980–2015 роки також підтверджує довгостроковий позитивний вплив ПІІ на економіку. Подібні результати були отримані для країн, що розвиваються, включаючи Вишеградську групу за 1997–2017 роки [16, 17, 18, 19].

Отже, прямі іноземні інвестиції є потужним двигуном економічного розвитку. Вони забезпечують доступ до фінансових ресурсів, передових технологій і ефективного менеджменту. Зазвичай ПІІ спрямовані в сектори з порівняльними перевагами, сприяючи технологічному прогресу та інноваціям. Однак їхній ефект залежить від рівня технологічного розвитку, економічної стабільності, державної інвестиційної політики, відкритості економіки та людського капіталу.

1.2. Теоретичні засади вивчення інвестиційної діяльності на регіональному рівні

Іноземні інвестиції розглядаються як один із ключових чинників інновацій, зростання та модернізації регіональної економіки. Надходження прямих іноземних інвестицій (ПІІ) сприяє передачі сучасних технологій і поліпшенню ситуації на місцевому ринку. Особливо важливими є іноземні інвестиції, коли нестача внутрішніх фінансових ресурсів унеможливорює інвестування в проекти розвитку територій. Залучення іноземного капіталу, зокрема у формі «greenfield», створює передумови для зменшення розриву між інвестиційними та інноваційними можливостями, модернізації та підвищення конкурентоспроможності регіону.

Теорії регіонального розвитку, що зосереджені на дослідженні процесів розвитку у регіональному масштабі, можна поділити на дві основні групи: класичну економічну теорію та кейнсіанську теорію [20, с. 112]. Прихильники класичної економіки вважають, що причиною диспропорцій у регіональному розвитку є економічна політика держави, яка орієнтується на відомчий та галузевий розвиток, а не на територіальний, що спричиняє негативні явища, такі як уніфікація простору, особливо в економічній сфері. У регіональному економічному розвитку формуються центр і периферія, де центр акумулює економічні явища, підтверджуючи теорію розміщення, згідно з якою певні сфери домінують над іншими за концентрацією вигод від економічного зростання. Для розвитку регіонів важливими є надання державою більшої автономії та підтримка регіонального розвитку [21].

Кейнсіанська теорія, натомість, вбачає причину дисбалансу регіонального розвитку в недосконалості ринкового механізму. На думку кейнсіанців, існуючі диспропорції у рівні регіонального розвитку не тільки не усуваються ринковим механізмом, а навіть поглиблюються. Згідно з теорією Кейнса, одним із найважливіших чинників економічного розвитку, включаючи регіональний аспект, є інвестиції, реалізація яких забезпечує специфічні економічні ефекти [22].

Проблеми географічної концентрації прямих іноземних інвестицій (ПІІ) досліджуються в рамках теорії розміщення, яка базується на твердженні, що рішення про здійснення ПІІ визначається насамперед факторами розміщення, які мають місце в приймаючій країні, після порівняння їх із типовими умовами для країни інвестора. Щоб виробництво здійснювалося за кордоном, приймаюча країна повинна мати значну перевагу над країною походження інвестицій з точки зору факторів розташування. До таких факторів належать економічні переваги (якість і ціни ресурсів, інфраструктура та комунікаційна доступність, технології, ринки постачання та збуту, інвестиційний клімат), соціально-культурні аспекти (включаючи психологічну та соціологічну віддаленість і мовний бар'єр), правові та політичні умови, а також географічні особливості та економічна політика, включаючи принципи діяльності суб'єктів з іноземним капіталом [23].

Конкурентоспроможність регіону можна оцінити за рівнем інвестованого іноземного капіталу та обсягом витрат іноземного інвестора на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР). Діяльність підприємств з іноземними інвестиціями сприяє поширенню або створенню інновацій, особливо якщо інвестиції надходять із країни з вищим рівнем соціально-економічного розвитку.

Для аналізу взаємозв'язку економічних інновацій та ПІІ можна використати концепції, сформульовані Майклом Портером. Він запропонував динамічну модель конкуренції, за якої країна може перетворити недоліки на конкурентні переваги. Конкурентоспроможність національної економіки є насамперед результатом здатності окремих суб'єктів, особливо підприємств, створювати інновації, удосконалювати технології виробництва, впроваджувати нові методи та способи діяльності, а також підвищувати ефективність використання ресурсів для виробництва цінних товарів і послуг [24, с. 14].

Як показано на рисунку 1.1, вплив ПІІ може стосуватися чотирьох елементів, що створюють діамант конкурентних переваг Портера: виробничих

факторів, стратегії компанії та конкуренції, умов попиту та суміжних і допоміжних галузей.

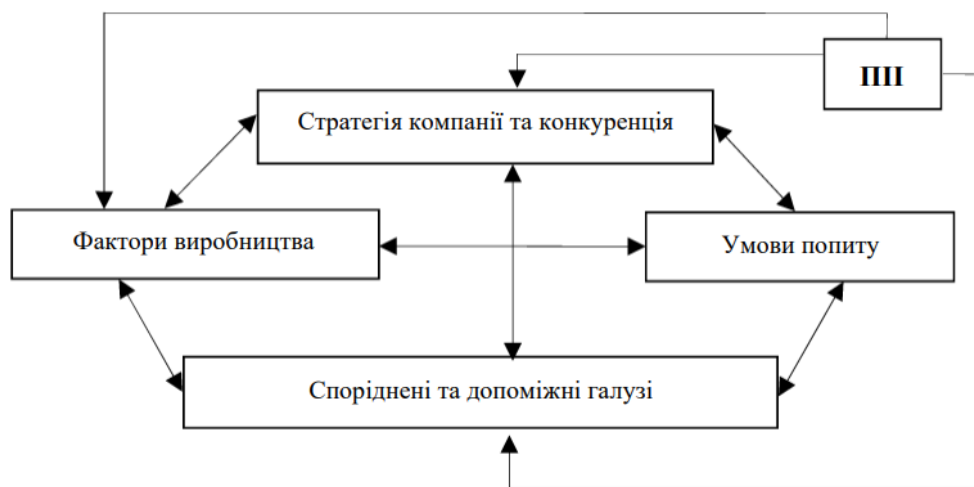

Рис. 1.1. Вплив ПІІ на економіку приймаючої країни

Джерело: [25, с. 350]

У наукових роботах детермінанти припливу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) розглядаються як локалізаційні переваги, які визначають вибір інвесторів щодо розташування капіталовкладень. Від якості цих переваг залежить рівень інвестиційного ризику та привабливість окремої країни або регіону для іноземних інвесторів. Ці фактори впливають також на міжнародну конкурентоспроможність регіональної економіки, демонструючи взаємозв'язок між інвестиційною привабливістю та конкурентоспроможністю. Характеристики локалізації визначають не лише рівень, але й тип ПІІ, які залучає економіка, оскільки економічний розвиток змінює структуру конкурентних переваг країни.

У країнах, що розвиваються, ПІІ здебільшого орієнтовані на використання дешевших виробничих факторів. З часом такі економіки починають залучати інвестиції, спрямовані на ефективність, які базуються на дешевій і продуктивній робочій силі. У розвинених країнах переважають стратегічно орієнтовані інвестиції, що пов'язані з технологічними інноваціями та знаннями. Фактори, такі як чисельність населення (що визначає потенційний

попит), також залежать від рівня доходів, адже купівельна спроможність є необхідною умовою реалізації цього попиту.

Розуміння локалізаційних переваг, що впливають на вибір інвесторів, є основою для формування ефективної політики залучення ПІІ. Це дає змогу урядам адаптувати стратегії під потреби та очікування інвесторів, підвищуючи конкурентні позиції країни.

Емпіричні дані свідчать, що ПІІ частіше спрямовуються до регіонів із розвиненою інфраструктурою, зручними логістичними шляхами та високим ринковим потенціалом, навіть якщо заробітна плата там є вищою. Це підкреслює значення локалізаційних переваг порівняно з простою економією на витратах праці. На інвестиційну привабливість регіону впливають такі чинники, як обсяг ВВП, кваліфікована робоча сила, податкові стимули, сприятливе законодавство, доступ до сучасних ноу-хау та гнучкі екологічні вимоги [9, с. 236].

ПІІ мають ключове значення для регіонального економічного розвитку, оскільки забезпечують не лише приплив капіталу, але й передачу технологій, знань та інноваційних методів управління. Це сприяє підвищенню продуктивності місцевих підприємств, які адаптують передові практики іноземних компаній, що, у свою чергу, зміцнює позиції регіонів на міжнародному рівні та підвищує конкурентоспроможність економіки загалом.

До основних ефектів ПІІ для країн-реципієнтів належать [26]:

1. Збільшення ресурсної бази та навичок. Іноземні інвестори привносять нові фінансові ресурси, технології та управлінські методи, що сприяє зростанню продуктивності регіональної економіки.

2. Запровадження передових методів управління. Місцеві підприємства переймають ефективні управлінські практики іноземних компаній, що підвищує їхню ефективність.

3. Стимулювання підприємницької діяльності. Присутність іноземних інвесторів мотивує місцевих підприємців до інновацій та вдосконалення своєї діяльності.

4. Збільшення частки ВВП за рахунок іноземного капіталу. Інвестиції підвищують додану вартість, створену підприємствами з іноземною участю.

Таким чином, ПІІ є не лише чинником економічного зростання, а й важливим інструментом підвищення рівня технологічного розвитку, управлінських практик та загальної конкурентоспроможності регіонів (рис. 1.2).

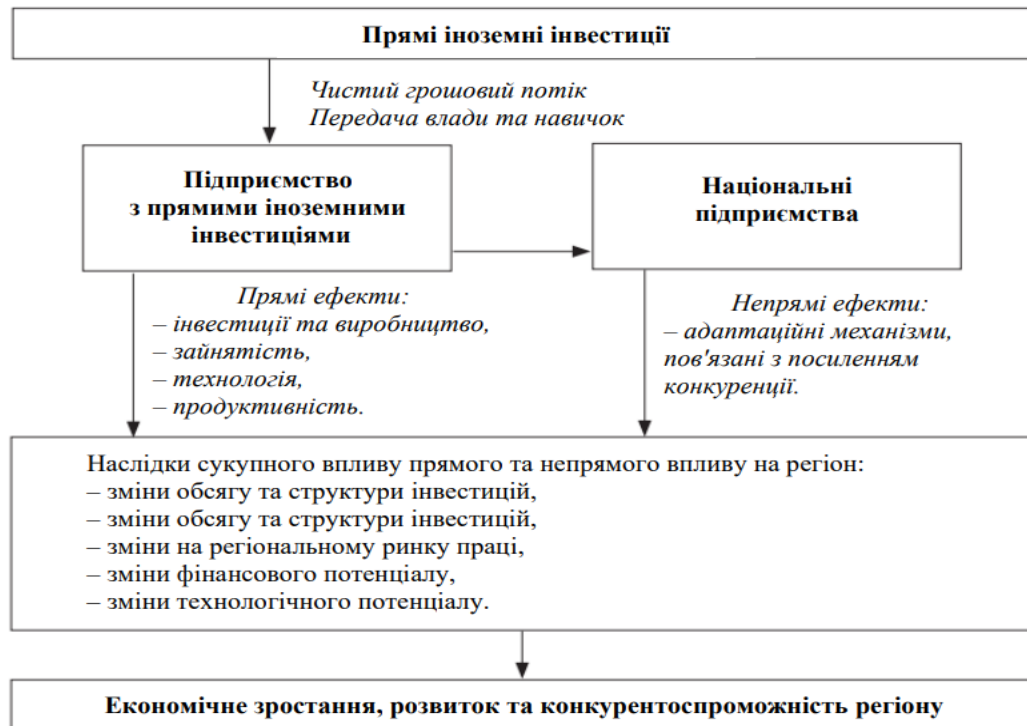

Рис. 1.2. Механізм впливу ПІІ на економіку регіону
Джерело: [20]

Очікування регіонів щодо впливу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) часто пов'язані з їхніми конкретними потребами, серед яких [27]:

1. Поповнення дефіциту капіталу. Недостатні внутрішні заощадження можуть стримувати економічний розвиток, тому ПІІ стають важливим джерелом інвестиційних ресурсів.

2. Технологічна модернізація. Іноземні інвестиції сприяють поширенню інноваційних методів організації та управління, забезпечуючи доступ до сучасних технологій.

3. Збільшення конкурентоспроможності. Завдяки ПІІ регіони можуть підвищувати свій експортний потенціал та зміцнювати позиції на міжнародних ринках.

4. Зменшення безробіття. Створення нових робочих місць іноземними інвесторами знижує рівень безробіття та стимулює розвиток місцевого ринку праці.

5. Інтенсифікація економіки. Присутність підприємств з іноземним капіталом стимулює економічну активність місцевих суб'єктів господарювання.

Інтенсифікація економіки через залучення підприємств, підтримуваних іноземним капіталом, має вирішальне значення для регіонів, що приймають прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Найбільший ефект таких інвестицій спостерігається в слаборозвинених регіонах і країнах, які перебувають у процесі економічної трансформації. Завдяки іноземному капіталу регіони отримують доступ до:

1. Сучасних технологій. Іноземні підприємства впроваджують новітні технологічні рішення, які сприяють підвищенню продуктивності економіки.

2. Інноваційних управлінських практик. Іноземний бізнес приносить нові підходи до організації виробництва та управління, які місцеві компанії можуть наслідувати.

3. Інвестицій у науково-дослідницькі проекти. Іноземні інвестори часто беруть участь у фінансуванні НДДКР, що стимулює розвиток знань і технологій.

Особливу цінність іноземні інвестиції мають у регіонах із недостатнім фінансуванням, де внутрішніх ресурсів для реалізації інновацій недостатньо. В умовах браку капіталу іноземні інвестиції заповнюють цю прогалину, сприяючи модернізації економіки та створенню передумов для виходу на міжнародні ринки [28].

Однак використання переваг іноземних інвестицій потребує розробки нових концепцій економічної політики. Така політика має бути орієнтована на:

- Покращення інвестиційного клімату. Створення стабільних і сприятливих умов для діяльності іноземного капіталу.
- Підтримку локальної інфраструктури. Забезпечення якісної логістики, транспортної доступності та комунікаційних послуг.
- Розвиток людського капіталу. Інвестиції в освіту та професійну підготовку населення для підвищення його конкурентоспроможності.

Таким чином, ПІІ є важливим механізмом для забезпечення довгострокового економічного розвитку, модернізації інфраструктури та підвищення конкурентоспроможності слаборозвинених регіонів.

Присутність іноземного капіталу через прямі іноземні інвестиції (ПІІ) створює значний економічний вплив на регіон, що приймає ці інвестиції. Серед основних ефектів можна виділити:

1. Дифузія технічного прогресу. Іноземні компанії, завдяки доступу до передових технологій, сприяють впровадженню інновацій у місцеву промисловість. Це відповідає концепції ендогенного зростання, згідно з якою технологічний прогрес є ключовим фактором прискорення економічного зростання. [29, с. 278]

2. Реструктуризація економіки. ПІІ сприяють модернізації економічної структури, що є особливо важливим у процесі приватизації. Приклад Польщі демонструє, що участь іноземного капіталу у приватизаційних процесах забезпечила суттєві поліпшення економічних показників та посилила довгостроковий розвиток підприємств [30, с. 225].

3. Регіональні переваги. На етапі вибору місця розміщення капіталу макроекономічні фактори поступаються місцем регіональним характеристикам. Серед них особливо важливими є:

- Наявність розвиненої транспортної інфраструктури.
- Доступ до кваліфікованої робочої сили.
- Ринки збуту та рівень попиту.
- Сприятливе інституційне середовище.

4. Стабільність та сприятливий інвестиційний клімат. Іноземний капітал є надзвичайно чутливим до політичної, соціальної та економічної стабільності. Тому уряди країн і регіонів, зацікавлених у залученні інвестицій, повинні зосереджувати зусилля на створенні стабільних і передбачуваних умов для бізнесу.

Таким чином, ПІІ виступають не лише інструментом вирішення короткострокових економічних проблем, таких як дефіцит капіталу, але й стають рушієм довгострокового розвитку. Вони сприяють модернізації економіки, підвищенню ефективності управління та технологічному оновленню. У той же час ефективність залучення ПІІ залежить від здатності регіонів адаптувати свої умови до потреб інвесторів, зокрема шляхом вдосконалення інфраструктури, створення стабільного інституційного середовища та розвитку людського капіталу.

З точки зору іноземного інвестора, вибір місця для інвестицій є складним багатофакторним процесом, який базується на оцінці як кількісних, так і якісних показників. До основних факторів, що впливають на це рішення, належать [31]:

1. Екологічні ресурси та умови. Інвестори враховують доступність природних ресурсів, їхню вартість, а також екологічні обмеження, які можуть впливати на діяльність компанії.

2. Просторові фактори. Це включає зручність транспортної доступності, відстань до ринків збуту, характеристику території (ландшафт, площа).

3. Соціальні та культурні аспекти. Інвестори аналізують особливості місцевого населення, включаючи рівень освіти, менталітет, культурні традиції, а також соціальну стабільність.

4. Політичні фактори. Значення мають політична стабільність, компетенції місцевої влади, якість взаємодії з інвесторами, ступінь довіри до влади з боку місцевого населення, а також сприятливість інвестиційного клімату.

5. Правові та адміністративні аспекти. Інвестори оцінюють рівень регуляторної прозорості, легкість ведення бізнесу, податкову політику, захист прав власності тощо.

6. Економічні показники. Рівень соціально-економічного розвитку, купівельна спроможність населення, обсяг місцевих ринків і доступність робочої сили впливають на вибір регіону.

7. Техніко-технологічна база. Доступність інфраструктури, комунікаційних технологій, а також місцеві можливості для технологічного співробітництва.

Попри потенційні переваги залучення ПІІ (створення робочих місць, підвищення доходів, поширення технологій), менш розвинені регіони часто стикаються з низкою проблем, які стримують інвесторів:

- Недостатній розвиток інфраструктури.
- Високий рівень безробіття та низька кваліфікація робочої сили.
- Нестабільна соціально-економічна ситуація.
- Невизначеність або недосконалість правового середовища.

В результаті ці бар'єри призводять до того, що капітал концентрується в економічно сильних регіонах, посилюючи диспропорції між регіонами. У постсоціалістичних країнах ця нерівномірність є наслідком історично сформованих диспропорцій і низької мобільності капіталу [32, с. 788].

Хоча ПІІ є важливим драйвером регіонального розвитку, необхідно приділяти особливу увагу створенню привабливих умов для інвестицій у менш розвинених регіонах. Це дозволить не лише зменшити економічні диспропорції, але й забезпечити більш рівномірний і сталий розвиток національної економіки.

Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) відіграють важливу роль у стимулюванні регіонального розвитку завдяки своїй здатності модернізувати економіку, впроваджувати новітні технології, створювати нові робочі місця та підвищувати продуктивність. Переваги, які забезпечують ПІІ, включають:

1. Технологічні інновації. Інвестори привносять новітні технології та управлінські практики, що підвищує конкурентоспроможність регіональної економіки.

2. Зниження безробіття. ПІІ сприяють створенню нових робочих місць, що знижує соціальну напругу та стимулює місцеві ринки праці.

3. Підвищення ефективності. Завдяки доступу до передових практик управління і використанню сучасного обладнання, підвищується загальна продуктивність.

4. Інфраструктурний розвиток. Іноземний капітал часто сприяє поліпшенню місцевої інфраструктури, оскільки інвестори зацікавлені в створенні умов, сприятливих для своєї діяльності. Це стимулює розвиток логістики, транспорту та комунікацій.

5. Бюджетні надходження. Нові підприємства з іноземними інвестиціями збільшують податкові надходження до бюджетів, що відкриває додаткові можливості для реалізації соціальних і економічних програм.

Попри значний позитивний ефект, ПІІ можуть також мати непрямі негативні наслідки:

- Регіональна нерівність. Через орієнтацію інвесторів на економічно розвинені регіони, менш розвинені території залишаються поза їхньою увагою, що посилює існуючі диспропорції.

- Вимоги до інфраструктури. Регіони з недостатньо розвинутою інфраструктурою стикаються з труднощами залучення іноземного капіталу.

- Соціальна залежність. Надмірна залежність від іноземних інвестицій може створити уразливість до зовнішніх економічних і політичних ризиків.

Для максимізації переваг і мінімізації ризиків залучення іноземного капіталу необхідно:

- Розробити стратегії вирівнювання регіонального розвитку.
- Забезпечити підтримку інвесторів через покращення інфраструктури та надання інституційної підтримки.

- Стимулювати інвесторів розвивати проєкти в менш розвинених регіонах через спеціальні податкові та інші стимули.

ПІІ є одним із найпотужніших рушіїв регіонального розвитку. Проте ефективне використання їхнього потенціалу вимагає комплексного підходу, який спрямований не лише на створення сприятливого інвестиційного клімату, але й на забезпечення більш рівномірного економічного зростання регіонів.

1.3. Методологія дослідження впливу ПІІ для економічного розвитку регіону

Прямі іноземні інвестиції вважаються бажаним джерелом капіталу через їхню меншу волатильність і передбачуваний позитивний ефект розповсюдження. Згідно з ендогенними теоріями зростання, потоки іноземного капіталу повинні стимулювати вищі темпи зростання через побічний вплив на приймаючу країну. Однак багато досліджень показують, що приплив ПІІ не завжди забезпечує зростання ВВП, макроекономічну стабільність, підвищення зайнятості або орієнтацію на експорт у країні, яка приймає інвестиції.

Наукова література наголошує, що позитивний вплив ПІІ можливий лише за умов належного рівня інституційного та економічного розвитку. Відомо, що інститути є здебільшого ендогенними змінними, а їхній розвиток залежить від багатьох інших факторів. Країни з високим рівнем економічного розвитку, як правило, мають більш розвинені інститути, ніж країни, що розвиваються. Найбільший вплив ПІІ мають на продуктивність та побічний ефект у найбільш технологічно розвинених країнах ЄС, які також є державами з високим рівнем доходу [33]. Навіть у ЄС, де діє єдина модель інтеграції, побудована на фінансовій відкритості та підтримці капітальних потоків, спостерігаються різні моделі зростання (експортно-орієнтовані та попитно-орієнтовані), що визначають галузеву структуру припливу капіталу в країни Центральної та Східної Європи (ЦСЄ). Всупереч очікуванням, приплив капіталу, включно з ПІІ, не може автоматично змінити структуру економіки та її моделі зростання. Навпаки, ПІІ встановлюють структурні межі процесу інтеграції.

Отже, актуальною науковою проблемою є розробка методології для аналізу сумарного ефекту іноземних інвестицій на економіку приймаючої країни. Така методологія має максимально враховувати всі фактори, що характеризують як достатність інвестицій для економіки, так і ефективність використання іноземного капіталу з точки зору економічного розвитку регіону.

У літературі, присвяченій оцінці ролі іноземних інвестицій у зростанні економіки країн-реципієнтів, виділяють принаймні дві основні концепції [34]. Перший підхід базується на економетричному аналізі, який пов'язує зміни в надходженні іноземних інвестицій із такими показниками рівня економічного розвитку, як ВВП на душу населення, рівень освіти та зміни реального доходу. Проте цей метод має низку обмежень, основна з яких — взаємозалежність між іноземними інвестиціями та зростанням національного доходу: з одного боку, високі темпи зростання ВВП сприяють притоку інвестицій, а з іншого — іноземні інвестиції позитивно впливають на ВВП [11].

Багато теоретичних і емпіричних досліджень, що аналізують вплив іноземного капіталу на економічне зростання, розглядають обсяг притоку капіталу як одну зі змінних, що пояснює тенденції змін ВВП. Результати економетричних досліджень, однак, різняться для різних країн. Частина робіт підтверджує, що ПІІ мають позитивний вплив на економічне зростання країни-реципієнта. Наприклад, дослідження Рейсеном Г. та Сото М. впливу короткострокових і довгострокових інвестицій на економічне зростання в 44 країнах, що розвиваються, у період 1986–1997 рр. показало, що ПІІ мають стабільніший та більш позитивний вплив на зростання національного доходу порівняно з портфельними інвестиціями [35]. Результати інших економетричних моделей також підтверджують позитивний вплив прямих інвестицій на зростання ВВП.

Дослідження системних детермінант і механізмів передачі впливу галузевої структури ПІІ, проведене Печаричем М., Кусановичем Т., та Яковацем П. на вибірці з 10 країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ) за період 1995–2019 рр., виявило різні впливи ПІІ на зростання економіки.

Використовуючи панельну регресію, вчені досліджували вплив галузевої структури ПІІ (надходження інвестицій у виробничий сектор та сектор послуг) на темпи зростання реального ВВП. Результати показали, що інвестиції у сектор послуг мали незначний вплив на ВВП, тоді як інвестиції у виробничий сектор сприяли зростанню ВВП [36].

Петраку М., Бруно Р. та Фелпс Н. у дослідженні 2005–2017 років аналізували вплив наявності підприємств з іноземним капіталом та рівня фінансового розвитку на регіональне зростання у країнах ЄС. Вони використали розширену модель бета-конвергенції, де ці чинники виступали пояснювальними змінними економічного зростання. Результати показали, що у менш розвинених регіонах ЄС продуктивний ефект ПІІ є більшим порівняно з багатшими регіонами, і там спостерігається домінування ефекту імітації над ефектом конкуренції [37].

Інші дослідження продемонстрували неоднозначний, а інколи навіть негативний вплив ПІІ на економічне зростання. Менцінгер Й., наприклад, виявив, що у країнах Центральної та Східної Європи ПІІ мали негативний вплив на зростання ВВП, оскільки інвестиції концентрувалися в секторі послуг, а не в експортно-орієнтованих галузях промисловості, що негативно вплинуло на рахунок поточних операцій платіжного балансу [38]. Також, Вісак Т. і Рулахт Т. підкреслили, що зосередження іноземних інвесторів у декількох секторах може призводити до результатів, що суперечать теоретичним очікуванням, створюючи негативні наслідки для економіки [39].

Герцер Д. дослідив вплив ПІІ на економічне зростання в 44 країнах, що розвиваються, за період 1970–2005 років, застосовуючи методи коінтеграції для панельних даних. Вчений з'ясував, що ПІІ загалом негативно впливають на економічне зростання, хоча їхній вплив значно варіюється між країнами. Виявилось, що показники доходу на душу населення, людського капіталу, відкритості та рівня фінансового ринку не пояснюють ці відмінності. Натомість позитивний вплив ПІІ на зростання асоціювався зі свободою від державного втручання, тоді як залежність від природних ресурсів і нестабільність ПІІ мали

негативний ефект [40]. В моделі Герцер використовував ВВП як залежну змінну, а відношення ПІІ до ВВП — як незалежну змінну, уникаючи безпосереднього обсягу ПІІ, щоб виключити штучну позитивну кореляцію між ПІІ та ВВП, оскільки ПІІ є складовою частиною ВВП, а не завжди додатковим внеском до нього [40].

Окрім економетричного підходу, який зосереджує увагу на кількісному аналізі даних, у науковій літературі широко використовується описовий підхід для вивчення впливу іноземних інвестицій на економічне зростання. Він передбачає аналіз окремих ефектів інвестиційного припливу для приймаючої країни з розмежуванням між прямими іноземними інвестиціями (ПІІ) та портфельними інвестиціями. Оскільки прямі й портфельні інвестиції мають різні характеристики та механізми впливу, їхній аналіз часто здійснюють окремо, зважаючи на взаємозв'язок між інвестиціями та такими факторами, як національний дохід, внутрішні інвестиції, розвиток ринків, зовнішня торгівля та платіжний баланс. Важливий аспект — це можливість скорочення технологічного розриву між країною-інвестором та приймаючою країною, що може реалізуватися завдяки передачі знань, управлінських і технологічних навичок, які супроводжують ПІІ [11].

В українській науковій літературі описовий підхід є основним для дослідження інвестицій на регіональному рівні. Наприклад, Н. Бахур аналізує обсяги капітальних інвестицій, обсяг капітальних інвестицій на одну особу та приплив прямих іноземних інвестицій для визначення рівня інвестиційної забезпеченості регіонів України [41]. В. Гнідіна використовує показник темпів зростання ПІІ для аналізу інвестиційного процесу у регіонах та відстежує його динаміку за останні п'ять років [42]. Ці показники часто використовуються для групування регіонів та виявлення диспропорцій у забезпеченості іноземними інвестиціями [43, с. 406-407].

Парфенцева Н.О., Голубова Г.В. та Самойленко А.І. застосували індексну модель для аналізу прямих іноземних інвестицій у регіонах України. Ця модель включає показники частки іноземних інвестицій у ВВП та обсягах експорту.

Дослідники також провели кластерний аналіз регіонів за показниками інвестиційної привабливості, зокрема обсягів експорту, імпорту, ПІІ, капітальних інвестицій і реалізованої промислової продукції. Донецька та Дніпропетровська області були визначені як промислові регіони з найвищою інвестиційною привабливістю [44, с. 68, 71].

Науковці активно вивчають ефективність інвестиційних ресурсів на регіональному рівні, використовуючи різні підходи та методи. Лугова М., Цимбалюк І. та Павліха Н. пропонують оцінювати ефективність інвестицій через відношення приросту валового регіонального продукту (ВРП) до обсягів інвестицій попереднього періоду, що дозволяє оцінити результативність капіталовкладень у часі [45, с. 109]. Семенов Г.А. та Панкова М.О. оцінюють ефективність використання прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у Запорізькій області на основі галузевого аналізу, зокрема, шляхом порівняння обсягів експорту товарів у промисловості з обсягами залишків ПІІ на кінець року у відповідних галузях [46, с. 13].

Інші дослідники, такі як Миценко І. та Бабець І., застосовують комплексний підхід до оцінки ефективності інвестиційного потенціалу. Вони розробили інтегральний показник, що включає кілька важливих змінних: відношення ПІІ до ВРП, частку спеціалізованих галузей у загальних обсягах ПІІ, частку наукомістких та соціально-орієнтованих видів діяльності, що дозволяє більш детально аналізувати внесок ПІІ у регіональну економіку [47, с. 361].

Використання економетричних методів для аналізу ефективності ПІІ також популярне. Демус А., наприклад, застосувала кореляційно-регресійний аналіз на основі степеневої функції для вивчення впливу ПІІ на динаміку регіонального продукту. Її дослідження охоплює показники приросту ПІІ, експорту, капітальних інвестицій, індексу споживчих цін та частки населення з вищою освітою. У результаті вона зробила висновок про недостатнє інвестування в економіку регіонів та відсутність мультиплікаційного ефекту, де один вкладений гривня не приносить очікуваного зростання ВРП [48].

Гецнер М. та Мороз С. дослідили вплив ПІІ на економічний розвиток українських регіонів у період 2003–2016 рр. за допомогою часових рядів та панельного аналізу. Вони врахували такі показники, як ВРП, темпи його зміни, частку виробничого сектора в ПІІ, рівень зайнятості та безробіття. Їх висновки свідчать про обмежений вплив ПІІ на регіональне економічне зростання, який, за їхніми оцінками, зумовлений політичною нестабільністю, слабким державним управлінням, військовими конфліктами та незавершеними реформами [49].

Ці дослідження відображають широкий спектр підходів до оцінки ефективності ПІІ та показують, що політико-економічні фактори суттєво впливають на кінцевий результат використання іноземних інвестицій у регіонах України.

Ваш підхід до дослідження впливу прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на економіку регіонів України є добре структурованим і багатограним, охоплюючи як описові методи, так і економетричні інструменти. Поєднання обох типів аналізу дозволяє отримати детальну картину інвестиційного клімату і його впливу на розвиток регіонів. Давайте розглянемо кожен етап детальніше:

Перший етап: Описовий аналіз

Аналіз достатності інвестицій: Дослідження динаміки капітальних інвестицій та ПІІ за останні п'ять років дозволить оцінити, наскільки поточні інвестиційні обсяги відповідають потребам регіонального розвитку. Особливу увагу варто приділити аналізу змін, що відбулися після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, оскільки війна могла суттєво вплинути на приплив капіталу.

Аналіз структури капітальних інвестицій та ПІІ за видами діяльності: Цей аналіз дозволить зрозуміти, в які галузі спрямовуються основні інвестиційні потоки, та як це впливає на галузевий розвиток регіонів.

Оцінка ефективності інвестиційної діяльності: Використання показників, таких як відношення ПІІ до ВВП та співвідношення ПІІ та експорту, дозволить оцінити, наскільки ефективно регіони використовують залучений капітал.

Другий етап: Економетричний аналіз

Кластерний аналіз: Цей підхід дозволить групувати регіони за показниками інвестиційної діяльності та ефективності використання ресурсів. Залучення таких показників, як обсяги залучених ПІІ, капітальних інвестицій, частка основних видів діяльності у структурі ПІІ, відношення ПІІ до ВВП та обсяги експорту, допоможе виявити регіональні диспропорції у залученні та використанні інвестицій.

Регресійний аналіз: Це ключовий інструмент для перевірки гіпотез та оцінки причинно-наслідкових зв'язків. Ви запропонували три важливі гіпотези:

Зв'язок між ПІІ та економічним зростанням регіонів: Це дозволить оцінити, наскільки залучення ПІІ впливає на зростання регіонального ВВП.

Залежність зростання від галузевої структури ПІІ: Аналіз цього зв'язку дасть уявлення про те, як різні види діяльності, що приваблюють іноземні інвестиції, можуть сприяти (або не сприяти) економічному зростанню.

Вплив чинників розвитку на інвестиційну привабливість: Дослідження залежності обсягів ПІІ від внутрішніх інвестицій, промислового виробництва та інноваційної активності дозволить визначити, які фактори сприяють підвищенню інвестиційної привабливості регіонів.

Цей комплексний підхід забезпечить всебічний аналіз, який дозволить не лише оцінити вплив ПІІ на економіку регіонів України, але й виявити потенційні механізми підвищення інвестиційної привабливості на місцевому рівні.

Для перевірки гіпотези 1 використаємо наступну функціональну залежність:

$$GRP_{it} = F(FDI_{it}; (FDI/GRP)_{it}; (FDI/E)_{it}), \quad (1.1)$$

де: GRP_{it} – валовий регіональний продукт і-того регіону в рік t ; FDI_{it} – обсяг прямих іноземних інвестицій в економіку і-того регіону в рік t ; $(FDI/GRP)_{it}$ – відношення ПІІ до ВВП і-того регіону в рік t ; $(FDI/E)_{it}$ – відношення ПІІ до експорту і-того регіону в рік t .

Підхід із використанням статичних панельних моделей для оцінки взаємозв'язку між економічним зростанням та його детермінантами є обґрунтованим, оскільки цей метод дозволяє врахувати як часову динаміку, так і індивідуальні характеристики регіонів. Панельні дані надають можливість зменшити вплив змінних, що не спостерігаються, та врахувати неоднорідність між регіонами.

$$GRP_{it} = \alpha + \beta_1 \cdot FDI_{it} + \beta_2 \cdot (FDI/GRP)_{it} + \beta_3 \cdot (FDI/E)_{it} + \varepsilon, \quad (1.2)$$

де: позначення змінних відповідають позначенням у рівнянні 1.1; i - позначає регіон України, t - позначає час; залишок ε - помилка, яка вважається білим шумом і змінюється як для регіону, так і для часу.

Для перевірки гіпотези 2 застосуємо аналогічний підхід і використаємо панельну регресію, модель якої описується наступним рівнянням:

$$GRP_{it} = \alpha + \beta_1 \cdot FDI sh_{it1} + \beta_2 \cdot FDI sh_{it2} + \dots + \beta_j \cdot FDI sh_{itj} + \varepsilon, \quad (1.3)$$

де: $FDI sh_{it1}$, $FDI sh_{it2}$, $FDI sh_{itj}$ – частка j -того виду економічної діяльності у загальному обсязі ПІІ i -того регіону в рік t .

Перевірку гіпотези 3 проведемо за допомогою панельної регресії згідно рівняння:

$$FDI_{it} = \alpha + \beta_1 \cdot X_{1it} + \beta_2 \cdot X_{2it} + \beta_3 \cdot X_{3it} + \beta_n \cdot X_{nit} + \varepsilon, \quad (1.4)$$

де: FDI_{it} – залежна змінна, що описується показником накопичених ПІІ в i -тому регіоні в рік t ; X_{1it} , X_{2it} , X_{3it} , ..., X_{nit} – показники основних чинників регіонального розвитку (внутрішні інвестиції, промислове виробництво, інновації).

Отже, для визначення ролі прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіці регіонів України під час повоєнного відновлення важливо провести ретроспективний аналіз показників ПІІ на регіональному рівні, визначити основні фактори, що впливають на обсяг інвестицій, а також оцінити залежність економічного зростання від динаміки ПІІ та їхньої галузевої структури.

Висновки до розділу

1. Прямі іноземні інвестиції (ПІІ) є важливою формою руху капіталу в глобальній економіці, що передбачає довгострокові інвестиції з однієї країни в підприємства іншої з метою контролю та отримання прибутку. Сутність ПІІ полягає не лише у вкладенні капіталу, а й у передачі знань у сфері праці, технологій, маркетингу та організації. Теоретично ПІІ приносять користь країнам з перехідною економікою, оскільки компенсують недостатність внутрішніх ресурсів для розвитку. Однак емпіричні дані показують, що їхній позитивний ефект залежить від рівня економічного і технологічного розвитку, інституційного середовища та галузевої спрямованості інвестицій. Найважливішими факторами для іноземних інвесторів є ступінь бізнес-ризиків та очікуваний прибуток, які залежать від політичної стабільності, внутрішнього попиту, доступу до ресурсів, правових умов, виробничих витрат, якості робочої сили та економічних перспектив.

2. Обсяг залучених ПІІ в регіони залежить від загального інвестиційного клімату країни, що формується завдяки інституційному середовищу та умовам для бізнесу, а також від ресурсної забезпеченості, географічного розташування, промислового розвитку та секторальної структури регіону. Приплив ПІІ сприяє створенню робочих місць, передачі технологій і розвитку соціально-економічного рівня. Водночас ПІІ здебільшого концентруються в економічно розвинених регіонах з кращою інфраструктурою та зручністю доступу. Це може призвести до посилення економічної нерівності між регіонами.

3. Для дослідження впливу ПІІ на економіку регіонів України доцільно використовувати комплексний підхід, що включає описові та економетричні методи. Описові методи охоплюють аналіз динаміки ПІІ та капітальних інвестицій за регіонами, структуру інвестицій за секторами економіки та оцінку ефективності інвестиційної діяльності. Кластерний аналіз дозволяє згрупувати регіони за рівнем забезпеченості інвестиційними ресурсами та результативністю їхнього використання. За допомогою панельної регресії можна перевірити гіпотези щодо впливу ПІІ на економічне зростання регіонів,

залежності зростання від галузевої структури ПІ та впливу факторів регіонального розвитку на інвестиційну привабливість.

РОЗДІЛ 2. КЛЮЧОВІ ТРЕНДИ ПРЯМОГО ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

2.1. Оцінювання обсягів інвестиційних запасів для економічного регіонального розвитку

Високий рівень внутрішніх інвестицій у регіоні є важливою передумовою сприятливого інвестиційного клімату. Активне залучення капіталу національними інвестиційними компаніями або фізичними особами сигналізує іноземним інвесторам про ефективне використання природного, промислового та трудового потенціалу регіону, а також про вигідні умови для вкладення капіталу, що забезпечують прийнятний рівень прибутковості. Інвестиції стимулюють економічний розвиток, поступово збільшуючи попит на фінансові ресурси. Оскільки внутрішніх ресурсів часто не вистачає, підприємства залучають іноземний капітал, особливо коли він супроводжується передачею технологій і нових управлінських рішень.

Таким чином, інвестиційні потоки формуються як із внутрішніх, так і з іноземних інвестицій, а динаміка капітальних вкладень значно впливає на надходження ПІІ в регіони. Аналіз капітальних інвестицій, де переважають внутрішні інвестори (частка іноземних інвесторів у середньому не перевищує 0,5%), показує, що найбільш привабливими для інвестицій у досліджуваний період були Київ та Дніпропетровська область (рис. 2.1). Зростання капітальних інвестицій у Києві з 5 114,5 до 7 389,3 млн дол. США, а у Дніпропетровській області — з 1 613,1 до 2 833,4 млн дол. США у 2021 році порівняно з 2017 роком свідчить про покращення інвестиційного клімату.

У Донецькій, Київській, Львівській та Полтавській областях обсяги капітальних інвестицій були дещо нижчими, але також перевищили 1 млрд дол. США у 2021 році, склавши 1 172,5 млн дол., 1 598,8 млн дол., 1 136,6 млн дол. та 1 012,4 млн дол. відповідно. В інших регіонах обсяги капітальних інвестицій були значно меншими, хоч і зберігали позитивну динаміку. Найнижчі обсяги капітальних інвестицій у 2021 році зафіксовано у Луганській (162,3 млн дол. США) та Чернівецькій (154,9 млн дол. США) областях.

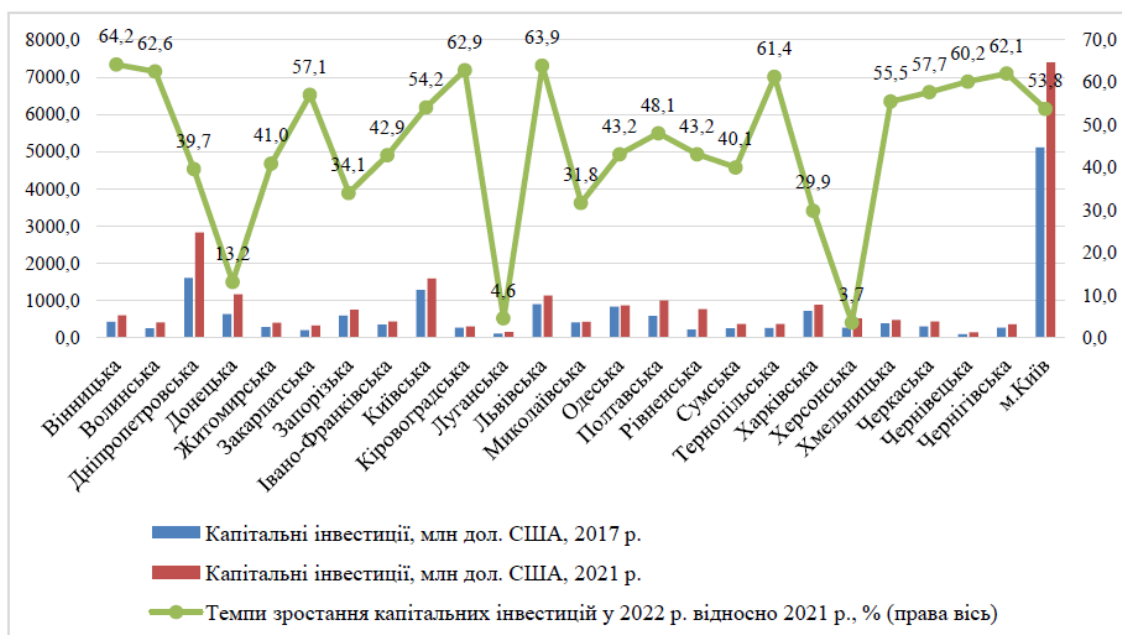

Рис. 2.1. Динаміка обсягів капітальних інвестицій за регіонами України у 2017-2022 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [50]

Повномасштабне вторгнення російських військ в Україну призвело до різкого скорочення обсягів капітальних інвестицій у всіх регіонах, особливо в тих, де тривають бойові дії. Наприклад, у Херсонській області обсяг капітальних інвестицій знизився з 527,7 млн дол. США у 2021 році до 19,5 млн дол. США у 2022 році, що складає лише 3,7% від рівня попереднього року (зменшення на 96,3%). У Луганській та Донецькій областях скорочення капітальних інвестицій також було значним, становивши 95,4% та 86,8% відповідно. У більшості регіонів зниження інвестицій перевищило 50%. Економіки Вінницької, Волинської, Кіровоградської, Львівської, Тернопільської, Чернівецької та Чернігівської областей продемонстрували більшу стійкість до кризи, де скорочення капітальних інвестицій було менше ніж 40%.

Аналіз динаміки капітальних інвестицій за регіонами вказав на найпривабливіші інвестиційно регіони — м. Київ та Дніпропетровську область. Однак обсяг інвестицій не відображає повною мірою рівень забезпеченості регіонів інвестиційними ресурсами, оскільки регіони мають різний розмір території, чисельність населення та масштаби економіки. Тому доцільно

доповнити дослідження показником частки капітальних інвестицій у валовому регіональному продукті (ВРП), який краще характеризує забезпеченість економіки внутрішніми інвестиційними ресурсами.

У 2021 році найвищий рівень забезпеченості інвестиційними ресурсами показала Рівненська область, де частка капітальних інвестицій у ВРП становила 24,2%, що майже вдвічі перевищувало показник 2017 року для цього регіону (12,6%). Варто зазначити, що попри зростання капітальних інвестицій майже в усіх регіонах України (див. рис. 2.1), частка інвестицій у ВРП у 2021 році зменшилася порівняно з 2017 роком через більш швидкі темпи зростання ВРП порівняно з обсягами капітальних інвестицій.

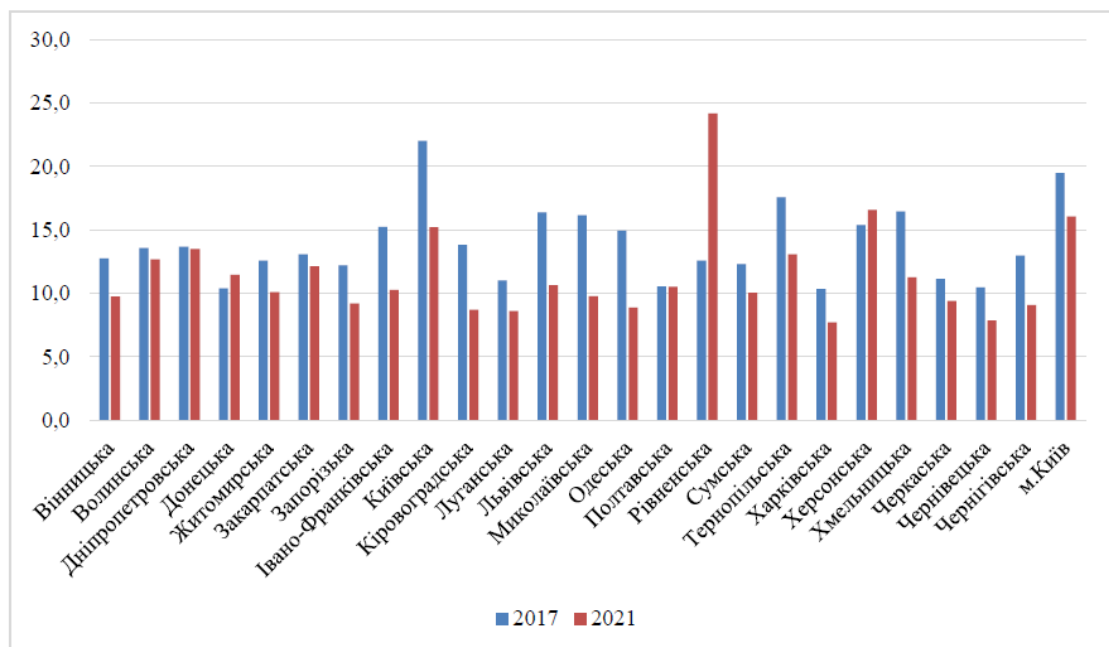

Рис. 2.2. Динаміка частки капітальних інвестицій у ВРП за регіонами України у 2017-2021 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [50; 51]

Таким чином, найвищий рівень забезпеченості інвестиціями демонстрували Рівненська та Херсонська області, які мають відносно низький валовий регіональний продукт (ВРП) у порівнянні з провідними регіонами, такими як Київ та Дніпропетровська область. Тому важливим є аналіз ефективності використання капіталовкладень у виробництві валового продукту. Це можна здійснити за допомогою співвідношення ВРП до капітальних

інвестицій, що є оберненим показником до забезпеченості інвестиціями регіональної економіки (див. рис. 2.2).

У більшості регіонів України у 2021 році показник співвідношення ВРП до капітальних інвестицій збільшився порівняно з 2017 роком, що свідчить про підвищення ефективності використання інвестицій. Винятком стали Донецька, Рівненська та Херсонська області, де цей показник знизився (рис. 2.3).

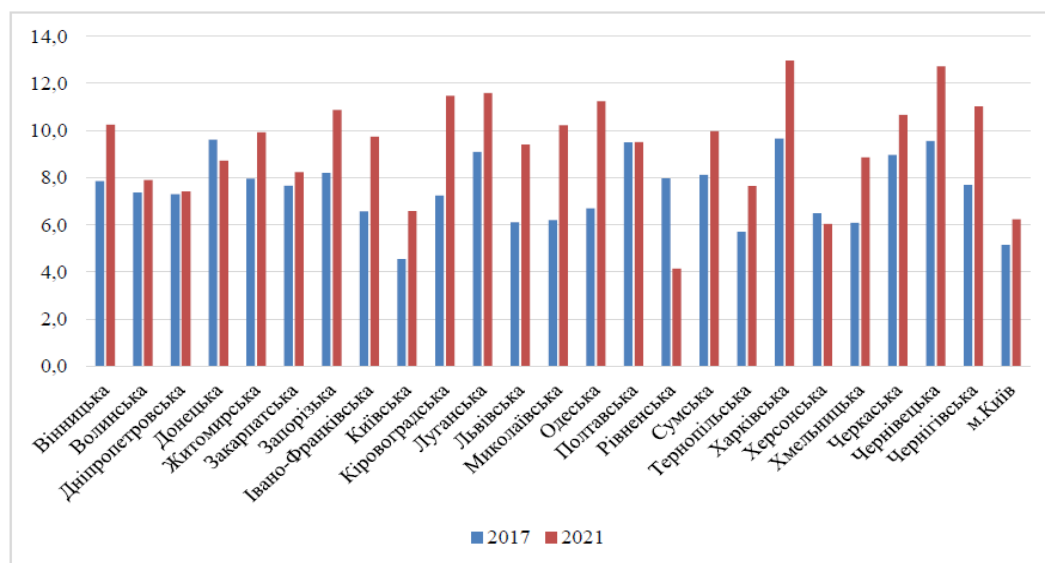

Рис. 2.3. Динаміка співвідношення ВРП та капітальних інвестицій регіонів України у 2017-2021 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [50; 51]

Як видно з рисунку 2.3, у 2021 році Харківська та Чернівецька області стали лідерами за рівнем ефективності використання капітальних інвестицій для створення валового продукту. Незважаючи на те, що обсяг капітальних інвестицій у цих регіонах був значно нижчим порівняно з такими лідерами, як м. Київ та Дніпропетровська область, вкладені інвестиційні ресурси використовувалися максимально ефективно. Зокрема, на кожну гривню інвестицій в основний капітал у Харківській області створювалося 13 гривень валового продукту, а в Чернівецькій – 12,7 гривень. У Рівненській області ефективність використання капітальних інвестицій була найнижчою і становила 4,1 гривні валового продукту на 1 гривню вкладеного капіталу.

Протягом 2017-2021 років, попри зростання внутрішніх інвестицій в регіонах України, рівень інвестиційного забезпечення регіональної економіки знизився, водночас підвищилася ефективність використання капіталовкладень для створення валового продукту. Це свідчить про посилення потреби регіонів у додаткових інвестиційних ресурсах та підкреслює важливість вивчення процесів прямого іноземного інвестування (ПІІ) на регіональному рівні.

Для більшості регіонів України протягом 2017-2021 років спостерігалася позитивна динаміка залучення ПІІ (табл. 2.1). Найвищі темпи зростання залишків ПІІ у 2021 році порівняно з 2017 роком спостерігалися в Луганській, Миколаївській та Тернопільській областях, що свідчить про більш швидке відновлення економіки цих регіонів після кризи, спричиненої пандемією, та про зростання їх інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів. В економіці Дніпропетровської, Житомирської, Закарпатської, Кіровоградської, Полтавської, Херсонської та Черкаської областей обсяги накопичених ПІІ зросли більш ніж удвічі. Натомість у м. Києві, який лідирував за обсягами капітальних інвестицій у 2021 році (див. рис. 2.1), приріст ПІІ відбувався найповільнішими темпами. Зменшення залишків ПІІ у 2021 році порівняно з 2017 роком спостерігалось лише в Одеській області – на 17%.

З початком повномасштабної війни у 2022 році в більшості регіонів України відбулося скорочення залишків ПІІ, що відображає зниження загальної інвестиційної привабливості економіки України. Це пов'язано з руйнуванням промислової та інфраструктурної бази, порушенням логістики та зростанням ризиків для підприємницької діяльності.

Попри воєнний стан, позитивна динаміка ПІІ збереглася у Вінницькій та Тернопільській областях, де залишки інвестицій у 2022 році зросли на 5,8% та 15,4% відповідно порівняно з 2021 роком. Це свідчить про певну стійкість економіки цих регіонів до умов кризи, спричиненої війною, та про збереження інтересу інвесторів.

Таблиця 2.1

Динаміка показників обсягу ПІІ в регіонах України у 2017-2022 рр.

Регіон	Роки			Темпи зростання ПІІ, %	
	2017	2021	2022	2021/2017	2022/2021
Вінницька область	566,2	874,8	925,3	154,5	105,8
Волинська область	312,8	445,2	367,7	142,3	82,6
Дніпропетровська область	4956,2	9979,6	7655,4	201,4	76,7
Донецька область	2629,7	3250,1	**	123,6	-
Житомирська область	351,1	808,0	682,7	230,1	84,5
Закарпатська область	342,0	754,4	589,9	220,6	78,2
Запорізька область	1551,5	2455,9	1688,5	158,3	68,8
Івано-Франківська область	848,1	1418,7	1321,3	167,3	93,1
Київська область	1659,2	2727,2	2282,6	164,4	83,7
Кіровоградська область	97,6	237,5	212,2	243,4	89,3
Луганська область	215,4	855,5	**	397,1	-
Львівська область	1530,6	2524,1	2194,5	164,9	86,9
Миколаївська область	277,1	1097,4	828,2	396,0	75,5
Одеська область	1894,8	1573,0	1276,3	83,0	81,1
Полтавська область	840,2	2314,3	1480,5	275,5	64,0
Рівненська область	319,4	529,7	421,8	165,8	79,6
Сумська область	489,6	627,2	518,1	128,1	82,6
Тернопільська область	93,4	350,3	404,3	374,9	115,4
Харківська область	873,1	1428,2	953,8	163,6	66,8
Херсонська область	254,1	585,6	**	230,5	-
Хмельницька область	663,3	1017,0	1000,6	153,3	98,4
Черкаська область	221,9	492,8	464,4	222,1	94,2
Чернівецька область	53,8	70,1	66,4	130,4	94,7
Чернігівська область	464,6	671,7	649,2	144,6	96,6
м. Київ	23581,8	25664,2	19322,5	108,8	75,3

Джерело: складено і розраховано автором за даними [52]

Найбільші скорочення обсягів ПІІ у 2022 році порівняно з попереднім роком зафіксовано в Полтавській, Харківській та Запорізькій областях, де зменшення становило 36%, 33,2% та 31,2% відповідно. Офіційна інформація про залишки ПІІ для Донецької, Луганської та Херсонської областей відсутня, проте очевидно, що воєнні дії призвели до значного скорочення інвестицій у цих регіонах, ймовірно, через виведення капіталу за кордон.

За період 2017–2021 років, незважаючи на загальне зростання ПІІ в регіонах України, значення частки ПІІ у валовому регіональному продукті (ВРП) мало тенденцію до зниження у багатьох регіонах. Найвищий рівень забезпеченості економічного зростання прямими іноземними інвестиціями зберігався у м. Києві, де, хоча частка ПІІ у ВРП зменшилася з 89,7% у 2017 році

до 55,7% у 2021 році, столиця залишилася лідером серед регіонів за цим показником (рис. 2.4).

Таке зниження частки ПІІ у ВРП вказує на те, що темпи зростання ВРП у Києві були вищими, ніж темпи зростання ПІІ, і хоча іноземний капітал залишається значним ресурсом для економіки столиці, загальне співвідношення зменшилося.

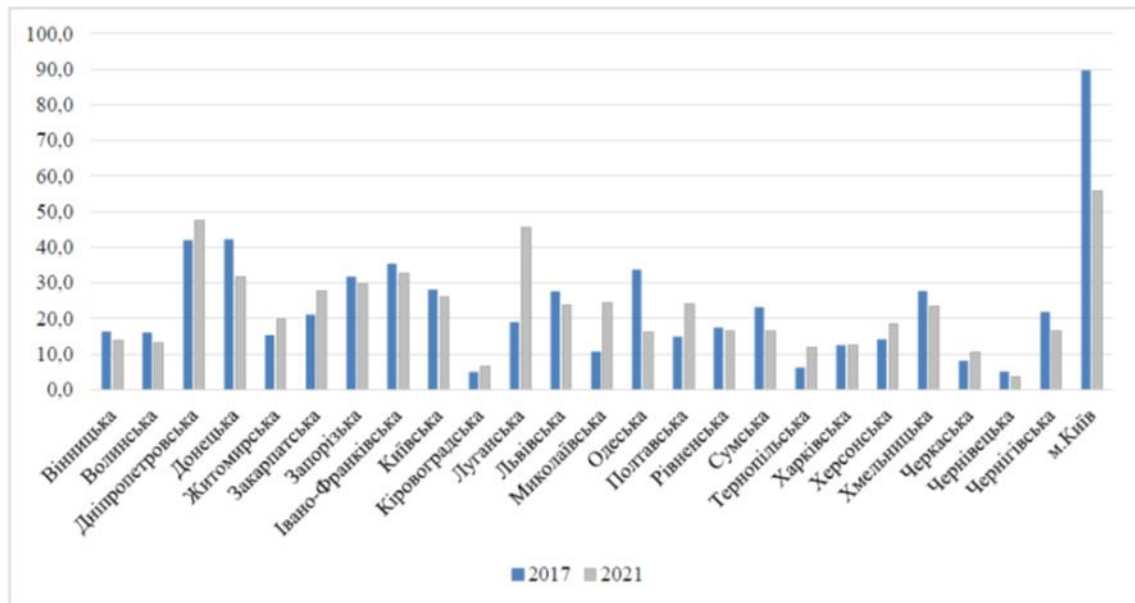

Рис. 2.4. Динаміка показника частки прямих іноземних інвестицій у ВРП в регіонах України у 2017-2021 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [51; 52]

Згідно з рисунком 2.4, протягом 2017–2021 років ПІІ відігравали важливу роль в економічному зростанні Дніпропетровської області, де частка прямих іноземних інвестицій у ВРП зросла з 42% до 47,5%. Це свідчить про зростання інтересу іноземних інвесторів до економіки регіону та підвищення його інвестиційної привабливості. Суттєве збільшення частки ПІІ у ВРП спостерігалося також у Житомирській, Закарпатській, Луганській, Миколаївській та Полтавській областях, де цей показник виріс на кілька відсоткових пунктів.

Примітно, що у Луганській області частка ПІІ у ВРП збільшилася з 18,9% у 2017 році до 45,5% у 2021 році, що свідчить про високу готовність іноземних інвесторів ризикувати капіталом у цьому регіоні, навіть на тлі складної

економічної ситуації. У той же час найменша частка ПІІ у ВРП спостерігалася в Кіровоградській та Чернівецькій областях, що вказує на меншу значимість ПІІ для їх економічного зростання.

Іноземні інвестиції також сприяють розвитку експортного потенціалу регіонів. Оцінка ефективності ПІІ для експортної діяльності проводилася через розрахунок відношення обсягів експорту до залишків ПІІ. У 2022 році найвищий рівень ефективності іноземних інвестицій для експортної діяльності спостерігався в Кіровоградській та Чернівецькій областях. У Кіровоградській області на 1 долар залишків ПІІ було експортовано продукції на 4,1 долара, і цей показник залишався відносно стабільним протягом аналізованого періоду. У Чернівецькій області показник експортної ефективності зріс з 2,8 долара у 2017 році до 4,3 долара на 1 долар вкладених інвестицій у 2022 році.

Важливим є також те, що у 2017 році найвища експортна ефективність ПІІ спостерігалася в Миколаївській області (6,9), зумовлена функціонуванням портової інфраструктури, що сприяла експорту продукції з різних регіонів. Однак через блокування чорноморських портів у 2022 році, обсяги експорту Миколаївської області значно скоротилися, а співвідношення експорту до залишків ПІІ впало до 2,0 долара на одиницю вкладених інвестицій, що втричі менше порівняно з 2017 роком.

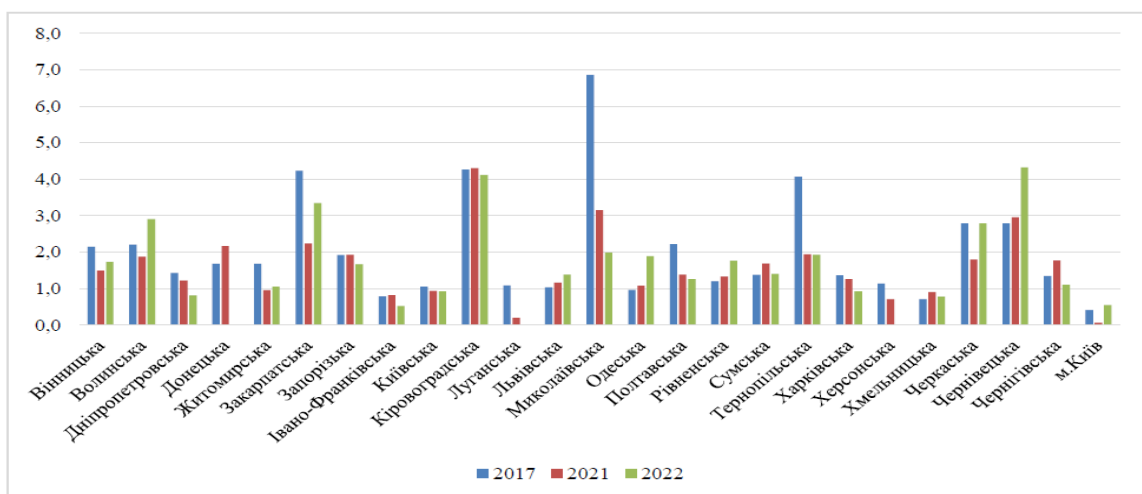

Рис. 2.5. Динаміка показника співвідношення експорту та ПІІ в регіонах України у 2017-2022 рр.

Джерело: розраховано і побудовано автором за даними [52; 53]

У 2022 році в окремих регіонах України порівняно з попереднім роком спостерігалось підвищення експортної ефективності прямих іноземних інвестицій (ПІІ): у Вінницькій області – до 1,7, у Волинській – до 2,9, у Закарпатській – до 3,3, у Львівській – до 1,4, у Одеській – до 1,9, у Рівненській – до 1,8, у Черкаській – до 2,8 долара на одиницю вкладеного іноземного капіталу. Ця тенденція була обумовлена, здебільшого, швидшим зростанням обсягів експорту в зазначених регіонах при відносно повільнішому зростанні залишків ПІІ (наприклад, у Вінницькій області) або ж їхньою негативною динамікою в інших областях.

Загалом, довоєнний період відзначався відновленням економічної активності після кризи, спричиненої пандемією, що позитивно вплинуло на інвестиційну привабливість регіонів України. Більшість регіонів продемонстрували зростання залишків ПІІ та підвищення ролі іноземних інвестицій як фактора економічного розвитку, особливо в тих, які спеціалізуються на виробництві сировинної продукції (сільське господарство, металургія). При цьому експортна ефективність ПІІ в цих регіонах залишалася нижчою порівняно з індустріальними регіонами. Однак, після початку повномасштабної війни ситуація значно погіршилася через загрозу знищення промислових підприємств та об'єктів інфраструктури, руйнування логістичних ланцюгів і суттєве скорочення трудових ресурсів. Це призвело до погіршення інвестиційного клімату в більшості регіонів, відтоку ПІІ та зниження експортної ефективності іноземних інвестицій у зонах, наближених до бойових дій, або в регіонах, які зазнали значних руйнувань промислової, енергетичної та цивільної інфраструктури внаслідок ракетних обстрілів.

2.2. Організаційні характеристики прямого іноземного інвестування у регіонах держави

Галузева структура економіки є важливим фактором інвестиційної привабливості регіону, оскільки розвиток окремих видів діяльності з високим потенціалом зростання та прибутковістю може позитивно вплинути на рішення

інвесторів вкладати капітал. З іншого боку, зростання інвестицій у певні види економічної діяльності не лише стимулює розвиток цих галузей, а й підтримує пов'язані та суміжні сектори, що прискорює економічне зростання регіону та покращує інвестиційний клімат.

Загалом, в Україні прямі іноземні інвестиції (ПІІ) спрямовуються у різні види економічної діяльності (ВЕД), однак найбільша їх частка припадає на сферу послуг, де зосереджено близько половини всіх залишків ПІІ. Переробна промисловість також залишається привабливою для іноземних інвесторів, і її частка перевищує 20% загальних обсягів ПІІ. За даними НБУ, протягом 2015-2021 років спостерігалось значне зростання залишків ПІІ у добувній промисловості (з 3,6 млрд доларів США до 8,6 млрд доларів США), переробній промисловості (з 10,4 млрд доларів США до 15,7 млрд доларів США), оптовій та роздрібній торгівлі (з 6,8 млрд доларів США до 10,2 млрд доларів США), а також у транспортних послугах, складському господарстві та кур'єрській діяльності (з 1,6 млрд доларів США до 2,2 млрд доларів США) [54].

Менш привабливими для іноземних інвесторів залишаються будівництво, тимчасове розміщення та організація харчування, а також професійна, наукова і технічна діяльність, де обсяги накопичених ПІІ значно нижчі, і щорічні надходження іноземного капіталу є незначними, що не призводить до суттєвих змін у загальних залишках ПІІ у цих секторах.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії залишки ПІІ знизилися у більшості видів економічної діяльності, оскільки іноземні інвестори почали виводити свій капітал за кордон, щоб уникнути втрат. У 2022 році найбільше скорочення інвестицій порівняно з 2021 роком відбулося у таких секторах: добувна промисловість (на 2,7 млрд доларів США, або 31,7%), переробна промисловість (на 3,8 млрд доларів США, або 24,2%), фінансова і страхова діяльність (на 2,1 млрд доларів США, або 35,1%), а також оптова та роздрібна торгівля (на 1,9 млрд доларів США, або 18,3%). Найменші втрати у війні зазнали інвестори, які вклали капітал у сільське господарство та інформаційно-телекомунікаційну діяльність. Зокрема, у 2022 році обсяги ПІІ в

інформаційно-телекомунікаційній діяльності зменшилися на 0,15 млрд доларів США (5,2%), а у сільському господарстві – на 0,2 млрд доларів США (7%).

Ця динаміка залишків ПІІ змінила структуру інвестицій за видами економічної діяльності. За рік повномасштабної війни збільшилася частка інформаційної та телекомунікаційної діяльності (+1,8 в. п.), сільського господарства (+0,7 в. п.), оптової та роздрібної торгівлі (+0,6 в. п.), транспортних послуг, складського господарства і кур'єрської діяльності (+0,3 в. п.). Натомість зменшилася частка переробної промисловості (-1,4 в. п.), будівництва (-0,6 в. п.) та професійної, наукової і технічної діяльності (-0,3 в. п.).

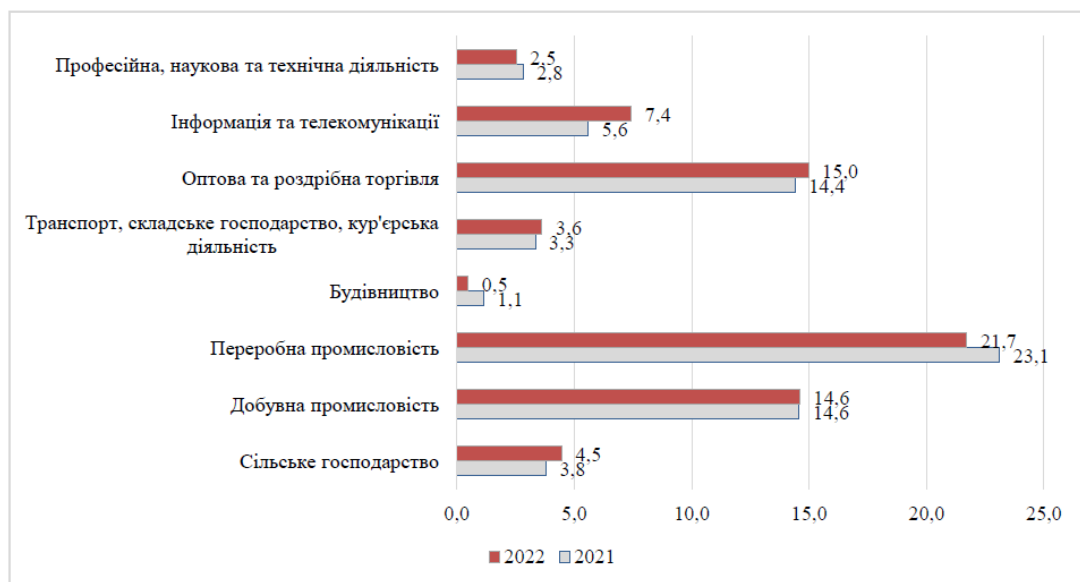

Рис. 2.6. Динаміка структури залишків ПІІ за видами економічної діяльності в Україні у 2021-2022 рр.

Джерело: побудовано за даними [54]

Структурні зміни в залишках прямих іноземних інвестицій (ПІІ) зумовлені викликами та загрозами, пов'язаними з воєнним часом. Наприклад, порівняно невелике зниження обсягів ПІІ у сфері інформації та телекомунікацій, на нашу думку, пов'язане з припиненням діяльності підприємств у зонах бойових дій та на тимчасово окупованих територіях, тоді як інвестиції в компанії, що перебувають у безпечніших регіонах, збереглися. Крім того, специфіка роботи підприємств цієї галузі дозволяє іноземним інвесторам виводити прибутки за кордон, проте вилучити вкладений капітал у

вигляді обладнання, мереж та основних фондів під час війни складно, адже для цього потрібен продаж цих активів новому власнику.

Аналіз змін залишків прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у сфері інформації та телекомунікацій за 2021–2022 роки демонструє значний вплив воєнних дій на регіональний розподіл інвестицій. Так, найбільший обсяг ПІІ у цій галузі традиційно припадав на Київ, де залишки скоротилися на 5,5% (з 2506,9 млн дол. США до 2369,2 млн дол. США). Водночас у Львові, незважаючи на менші обсяги, спостерігалось зростання ПІІ з 68,8 млн дол. США до 73,9 млн дол. США. Це зумовлено зростанням попиту на послуги цієї сфери через релокацію підприємств і внутрішню міграцію населення. Харківська область, попри близькість до зони бойових дій, втратила лише 9,6% інвестицій (з 36,4 млн дол. США до 32,9 млн дол. США). У Вінницькій області залишки майже не змінилися, тоді як у Дніпропетровській області скоротилися на 20%.

Збільшення частки аграрного сектору у загальних обсягах ПІІ у 2022 році пояснюється як повільнішим скороченням залишків, так і новими інвестиціями. У Вінницькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Львівській, Одеській, Сумській, Тернопільській, Хмельницькій та Черкаській областях спостерігалось зростання інвестицій у сільське господарство. Це відображає необхідність розширення потужностей для зберігання та переробки продукції в умовах логістичних труднощів.

У Києві, що є лідером за обсягами ПІІ в аграрному секторі, залишки скоротилися на 32,4% (з 303,5 млн дол. США до 205,2 млн дол. США). Значні втрати також зафіксовані у Волинській, Дніпропетровській, Житомирській, Запорізькій, Київській, Миколаївській, Полтавській, Харківській та Чернігівській областях.

Найпривабливішими для інвесторів у сільському господарстві залишаються Тернопільська, Хмельницька та Черкаська області, де аграрний сектор має найбільшу частку в загальних обсягах ПІІ. Ці області демонструють

аграрний характер економіки з певним рівнем диверсифікації, що підвищує їхню конкурентоспроможність навіть в умовах війни.

Таблиця 2.2

Зміна частки основних ВЕД у загальних обсягах накопичених ПІІ в регіонах України у 2021-2022 рр., %

Регіон	Сільське господарство		Промисловість		Оптова та роздрібна торгівля		Транспортні послуги	
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
Вінницька область	11,9	14,0	72,5	70,6	5,3	5,7	1,2	1,0
Волинська область	6,3	5,4	88,6	89,1	2,0	1,8	0,6	0,8
Дніпропетровська область	1,2	1,1	74,0	73,4	12,4	13,7	2,3	3,3
Донецька область	0,8	н. д.	77,7	н. д.	6,7	н. д.	0,6	н. д.
Житомирська область	11,4	11,5	85,1	85,0	1,8	2,0	0,2	0,2
Закарпатська область	0,4	0,4	86,5	83,8	3,1	3,3	0,9	1,3
Запорізька область	1,3	0,1	93,3	96,8	0,6	0,3	0,1	0,0
Івано-Франківська область	11,4	14,4	73,5	70,5	4,6	1,8	2,1	4,8
Київська область	12,5	13,6	45,8	43,2	25,8	28,0	5,0	5,4
Кіровоградська область	32,1	37,7	46,4	48,7	10,4	8,6	0,5	3,3
Луганська область	1,1	н. д.	87,1	н. д.	3,3	н. д.	0,8	н. д.
Львівська область	1,2	2,0	58,1	53,5	7,4	14,6	1,4	1,2
Миколаївська область	2,1	2,1	43,1	29,1	0,8	1,4	36,1	47,1
Одеська область	1,3	2,8	29,9	26,4	5,0	5,6	46,1	49,4
Полтавська область	4,0	6,0	91,3	85,3	0,2	5,1	0,8	0,2
Рівненська область	3,2	5,5	48,1	71,9	1,7	2,6	0,0	0,0
Сумська область	4,2	8,9	65,0	59,8	3,9	15,2	7,3	7,1
Тернопільська область	43,1	47,1	34,7	30,4	13,3	12,3	4,3	5,1
Харківська область	8,8	9,3	60,7	61,2	7,0	8,7	1,0	1,3
Херсонська область	29,7	н. д.	58,7	н. д.	3,6	н. д.	5,2	н. д.
Хмельницька область	42,7	58,4	8,8	5,4	0,9	0,3	0,0	0,0
Черкаська область	45,3	53,3	33,1	29,3	13,9	11,0	0,0	0,0
Чернівецька область	6,0	5,5	71,1	76,0	7,5	6,5	0,0	0,0
Чернігівська область	31,8	31,8	65,5	66,6	0,9	0,7	0,0	0,3
м. Київ	1,7	1,7	10,8	11,4	26,2	25,9	2,3	2,5

Джерело: розраховано автором за даними [55]

Викладений аналіз підкреслює важливі особливості динаміки та структури прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україні у контексті поточного конфлікту. Значна частина ПІІ спрямована в промислово розвинені регіони, що свідчить про їх важливість для економіки країни, проте воєнні дії впливають на зниження інвестиційних обсягів.

Особливості різних регіонів можна узагальнити так:

- Кіровоградська область демонструє зростання ролі агропромислового комплексу, хоча частка промислових ПП залишається вищою, вказуючи на індустріальний потенціал регіону.

- Запорізька, Волинська, Полтавська, Житомирська, Закарпатська, Чернівецька та Дніпропетровська області мають високий відсоток інвестицій у промисловість. Однак Дніпропетровська область зазнала значних втрат у обсягах ПП через війну.

- Київська, Львівська та Харківська області вирізняються диверсифікованістю ПП, зі значними частками у торгівлі, транспорті та інформаційних технологіях. Зокрема, Львівська область демонструє стабільне зростання інвестицій у торгівлю та ІТ-сектор.

- Миколаївська та Одеська області залишаються важливими транспортно-логістичними хабами, але зазнали значного зниження обсягів ПП через воєнні дії та блокування портів.

З огляду на специфіку кожного регіону, важливою буде подальша оцінка впливу економічних і географічних факторів на приплив інвестицій із використанням економетричного аналізу.

2.3. Оцінювання розподілення регіонів України за роллю інвестиційної привабливості

Для проведення кластерного аналізу регіонів України за показниками інвестиційної привабливості важливо врахувати ключові індикатори, які впливають на рішення іноземних інвесторів. Як зазначено, ці показники включають як абсолютні, так і відносні характеристики, що відображають економічний потенціал і ефективність використання інвестиційних ресурсів.

Враховуючи викладене, основні параметри для кластерного аналізу можна поділити на дві групи:

1. Показники інвестиційної привабливості регіону:

- ВРП на душу населення — як індикатор економічного рівня регіону.

- Обсяг реалізованої промислової продукції — для оцінки промислового потенціалу.
- Обсяги експорту — показник експортної спроможності регіону.
- Частка інноваційно активних підприємств — для оцінки рівня інноваційної активності (дані за 2020 рік).
- Обсяг капітальних інвестицій — відображає загальну інвестиційну динаміку.
- Частка інвестицій у ВРП — для оцінки інтенсивності інвестиційних процесів.

2. Показники результативності використання ПІІ:

- Залишки ПІІ в економіці регіону — загальний обсяг іноземних інвестицій.
- Відношення ПІІ до ВРП — як індикатор залежності регіональної економіки від ПІІ.
- Галузева структура ПІІ:
  - Частка сільського господарства в накопичених ПІІ.
  - Частка промисловості в накопичених ПІІ.
  - Частка оптової та роздрібною торгівлі в накопичених ПІІ.
  - Частка транспортних послуг у накопичених ПІІ.
- Відношення експорту до ПІІ — показник експортної ефективності інвестицій.

Проведення кластерного аналізу на основі цих показників дозволить групувати регіони за схожістю інвестиційного профілю, що сприятиме кращому розумінню диференціації регіонів у контексті інвестиційної діяльності. Такий аналіз може допомогти виявити, які регіони мають найбільший потенціал для залучення ПІІ та які фактори є ключовими для підвищення інвестиційної привабливості у різних областях України.

Зазначені показники були нами систематизовані, розраховані та проаналізовані у підрозділах 2.2 та 2.3 (див. табл. 2.1, 2.2; рис. 2.4, 2.5).

Таблиця 2.3

Показники інвестиційної привабливості регіонів України у 2021 р.

Регіони	ВРП на одну особу, тис. дол.	Обсяг реалізованої промислової продукції, млрд грн	Обсяги експорту, млрд дол.	Частка інноваційно активних підприємств в загальній кількості підприємств, %	Капітальні інвестиції, млрд дол.	Частка інвестицій у ВРП, %
Вінницька область	4,12	90,6	1,31	10,50	0,610	9,8
Волинська область	3,26	43,5	0,83	6,50	0,423	12,7
Дніпропетровська область	6,73	670,5	12,16	9,40	2,833	13,5
Донецька область	2,51	387,9	7,04	6,30	1,172	11,5
Житомирська область	3,46	60,9	0,77	5,20	0,414	10,1
Закарпатська область	2,19	28,3	1,68	9,00	0,331	12,1
Запорізька область	5,0	301,1	4,74	14,60	0,759	9,2
Івано-Франківська область	3,19	97,5	1,16	16,30	0,443	10,3
Київська область	5,87	157,9	2,55	9,10	1,598	15,2
Кіровоградська область	3,94	46,7	1,02	9,60	0,313	8,7
Луганська область	0,89	24,6	0,17	8,60	0,162	8,6
Львівська область	4,29	146,9	2,93	10,00	1,136	10,6
Миколаївська область	4,07	83,7	3,45	9,00	0,438	9,8
Одеська область	4,15	94,7	1,69	7,00	0,871	8,9
Полтавська область	7,07	241,6	3,19	8,80	1,012	10,5
Рівненська область	2,8	58,6	0,7	8,50	0,775	24,2
Сумська область	3,63	61,4	1,06	12,30	0,381	10,0
Тернопільська область	2,87	29,9	0,67	17,30	0,384	13,1
Харківська область	4,41	231,4	1,8	11,30	0,889	7,7
Херсонська область	3,15	40,7	0,41	7,70	0,527	16,6
Хмельницька область	3,5	64,4	0,92	8,40	0,487	11,3
Черкаська область	4,05	93,6	0,88	9,80	0,444	9,4
Чернівецька область	2,2	19,4	0,21	9,80	0,154	7,9
Чернігівська область	4,23	39,5	1,19	9,80	0,371	9,1
м. Київ	15,58	474	1,53	4,80	7,389	16,0

Джерело: побудовано і розраховано автором за даними [50; 51; 56-58]

Кластерний аналіз, проведений за допомогою модуля «Cluster Analysis» програми «Statistica 7.0», дозволяє виявити регіональні групи за показниками інвестиційної привабливості. Результати аналізу свідчать про наявність кількох кластерів з різним рівнем економічного потенціалу та інвестиційної привабливості.

Перша група: Донецька, Дніпропетровська області та м. Київ. Ці регіони мають значні розміри економіки, високий промисловий потенціал та великі обсяги залучених ПІ. Незважаючи на те, що між ними існує значна евклідова

відстань (тобто відмінності в показниках), вони знаходяться окремо від решти регіонів, що підкреслює їхню унікальність.

Друга група: Київська, Львівська, Запорізька, Полтавська та Харківська області. Ці регіони характеризуються потужним промисловим потенціалом, експортною спроможністю та досить високими обсягами ПП. Їхня інвестиційна привабливість також пов'язана з розвитком інноваційної активності та диверсифікованою структурою економіки.

Решта регіонів: Інші області України можуть бути об'єднані в одну велику групу або розподілені на дві менші групи. Однак дендрограма не дозволяє однозначно визначити, до яких саме груп належать ці регіони. Це свідчить про меншу диференціацію між ними або схожість за ключовими показниками інвестиційної привабливості.

Результати вашого кластерного аналізу можуть бути корисними для визначення регіональних пріоритетів в інвестиційній політиці та для оцінки, які регіони мають найбільший потенціал для залучення ПП. Виявлені кластери також дозволяють краще зрозуміти, як різні регіони України можуть розвивати свої конкурентні переваги для залучення іноземних інвесторів.

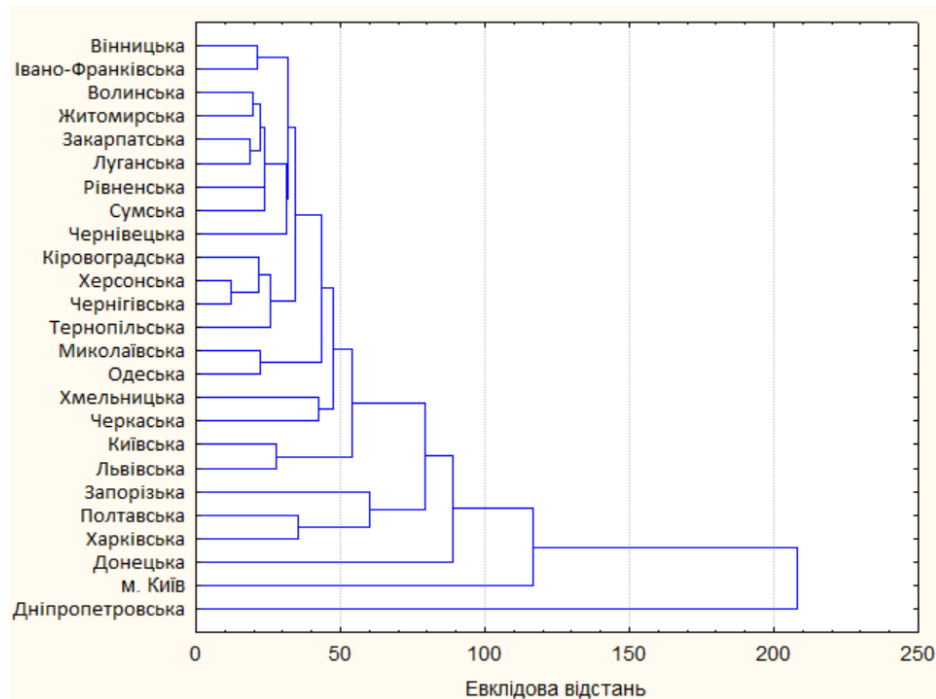

Рис. 2.7. Дендрограма поєднань регіонів України за показниками інвестиційної привабливості

Джерело: розраховано і побудовано автором

Для підтвердження та уточнення поділу регіонів України на групи, отриманого за результатами побудови дендрограми, було проведено кластерний аналіз за допомогою процедури «K-mean clustering». Результати аналізу підтвердили попередньо визначений склад регіонів I групи, до якої входять Донецька та Дніпропетровська області та м. Київ. Також підтверджено попередні висновки, згідно з якими до складу II групи включено Київську, Львівську, Запорізьку, Полтавську та Харківську області. Решту регіонів України кластерний аналіз розподілив на дві додаткові групи: до III групи увійшли Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Тернопільська, Хмельницька та Черкаська області, а до IV групи — Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Чернівецька та Чернігівська області.

Регіони I групи розташовані на значній відстані від центру кластера, але м. Київ є найближчим до нього (табл. 2.4). Відтак, для визначення спільних ознак цієї групи, аналізуються показники інвестиційної привабливості Києва та порівнюються з аналогічними показниками у Донецькій та Дніпропетровській областях.

Основною спільною характеристикою регіонів I групи є найвища серед усіх регіонів концентрація промислового потенціалу та його ефективне використання, що підтверджується найбільшим обсягом реалізованої промислової продукції. У 2021 році в Донецькій області було реалізовано промислової продукції на 670,5 млрд грн, у Дніпропетровській області — на 387,9 млрд грн, у м. Києві — на 474 млрд грн. Обсяг капітальних інвестицій в економіку цих регіонів також є найвищим в Україні, що свідчить про їх інвестиційну привабливість для національних інвесторів.

Регіони I групи відрізняються високим рівнем забезпеченості економіки внутрішніми інвестиціями: частка капітальних інвестицій у ВРП становила 13,5% у Дніпропетровській області, 11,5% у Донецькій області та 16,0% у м. Києві. Така активність національних інвесторів збільшує інтерес іноземних інвесторів до економіки цих регіонів, що сприяє значному надходженню

прямих іноземних інвестицій. Це підтверджується співвідношенням ПІІ до ВРП: у Дніпропетровській області — 47,5%, у Донецькій області — 31,8%, у м. Києві — 55,7%. Варто зазначити, що частка оптової та роздрібної торгівлі у ПІІ значно перевищує частку промисловості в порівнянні з іншими регіонами України.

Отже, регіони I групи характеризуються найвищим інвестиційним потенціалом як з точки зору внутрішніх, так і зарубіжних інвесторів.

Таблиця 2.4

Характеристика регіонів I групи з найвищим рівнем інвестиційної привабливості

№	Регіон	Відстань до центру кластеру	Спільні ознаки інвестиційної привабливості
1	Дніпропетровська область	44,68459	Найвищий промисловий потенціал; високий рівень забезпеченості економіки національними та іноземними інвестиціями; висока інвестиційна привабливість промисловості, оптової та роздрібної торгівлі
2	Донецька область	35,13108	
3	м. Київ	16,95874	

Джерело: розраховано автором

До складу II групи (табл. 2.5) увійшли регіони, які характеризуються високим рівнем економічного розвитку, що підтверджується значним ВРП на одну особу у 2021 році: у Запорізькій області – 5 тис. дол., Київській – 5,87 тис. дол., Львівській – 4,29 тис. дол., Полтавській – 7,07 тис. дол., Харківській – 4,41 тис. дол. Хоча ці регіони мають дещо менший промисловий потенціал порівняно з регіонами I групи, за обсягами реалізованої продукції промисловості вони значно випереджають інші регіони України. У 2021 році промисловими підприємствами Запорізької області було реалізовано продукції на 301,1 млрд грн, Київської області – на 157,9 млрд грн, Львівської – на 146,9 млрд грн, Полтавської – на 241,6 млрд грн та Харківської – на 231,4 млрд грн.

Важливим чинником, що формує привабливий інвестиційний клімат регіонів II групи, є високий рівень інноваційної активності підприємств. Це підтверджується значною часткою інноваційно активних підприємств у загальній кількості підприємств: у Запорізькій області – 14,6%, Київській –

9,1%, Львівській – 10%, Полтавській – 8,8% та Харківській – 11,3%. Регіони II групи також експортують значну кількість продукції, яка у кілька разів перевищує обсяги експорту регіонів III та IV груп. У 2021 році експорт товарів Запорізької області становив 4,74 млрд дол. США, Київської області – 2,55 млрд дол. США, Львівської – 2,93 млрд дол. США, Полтавської – 3,19 млрд дол. США, Харківської – 1,8 млрд дол. США. Отже, спільною ознакою регіонів цієї групи є їхня висока експортна орієнтованість.

З огляду на значні переваги в економічному та промисловому розвитку, регіони II групи характеризуються найвищими обсягами залишків прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіці. На кінець 2021 року вони становили 2,455 млрд дол. США у Запорізькій області, 2,727 млрд дол. США – у Київській, 2,524 млрд дол. США – у Львівській, 2,314 млрд дол. США – у Полтавській та 1,428 млрд дол. США – у Харківській областях. Переважна частина ПІІ спрямована в промисловість цих регіонів, а також в оптову та роздрібну торгівлю. Відповідно, співвідношення ПІІ та ВРП у регіонах II групи знаходиться на високому рівні, що дозволяє зробити висновок про високий рівень їх інвестиційної привабливості.

Таблиця 2.5

Характеристика регіонів II групи з високим рівнем інвестиційної привабливості

№	Регіон	Відстань до центру кластеру	Спільні ознаки інвестиційної привабливості
1	Запорізька область	24,76202	Високий рівень ВРП на одну особу; значний промисловий потенціал; високий рівень інноваційної активності промислових підприємств; висока експортна орієнтованість; найвищі залишки ПІІ в економіці
2	Київська область	18,24901	
3	Львівська область	19,42096	
4	Полтавська область	9,61163	
5	Харківська область	6,00323	

Джерело: розраховано автором

Поділ решти регіонів на дві групи є умовним, оскільки за багатьма ознаками інвестиційної привабливості ці регіони подібні. Однак, їх економіки відрізняються, що обумовлює незначні відмінності за рівнем розвитку, спеціалізації та забезпеченості інвестиційними ресурсами. Регіони, що увійшли

до III групи, характеризуються середнім рівнем інвестиційної привабливості (табл. 2.6).

Найбільш наближеною до центру кластера є Кіровоградська область, тому спільні ознаки інвестиційної привабливості будемо визначати, орієнтуючись на показники цього регіону. Перш за все, важливою спільною характеристикою інвестиційного клімату регіонів цієї групи є середній рівень ВРП на одну особу, який становив 3-4 тис. дол. залежно від регіону. Обсяг капітальних інвестицій в економіці регіонів був у 4-6 разів меншим порівняно з регіонами з найвищим рівнем інвестиційної привабливості. Регіони характеризуються порівняно невисокими обсягами реалізованої продукції промисловості, які становили 46,7 млрд грн у Кіровоградській області, у Тернопільській області цей показник був найменшим (29,9 млрд грн), а найвище значення спостерігалось у Черкаській та Одеській областях (понад 90 млрд грн). Проте, за рівнем інноваційної активності підприємств ці регіони незначно поступаються регіонам з високою інвестиційною привабливістю.

Більшість регіонів цієї групи є експортоорієнтованими, що зумовлює їх високу експортну ефективність ПІІ. Структура ПІІ регіонів III групи є більш диверсифікованою порівняно з двома попередніми групами, що обумовлено значними інвестиціями в сільське господарство (Кіровоградська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська області), оптову та роздрібну торгівлю (Кіровоградська, Одеська, Тернопільська, Черкаська області), транспорт та складське господарство (Одеська, Миколаївська, Тернопільська області).

Таблиця 2.6

Характеристика регіонів III групи з середнім рівнем інвестиційної привабливості

№	Регіон	Відстань до центру кластера	Спільні ознаки інвестиційної привабливості
1	Кіровоградська область	8,71829	Середній рівень економічного розвитку; невисока ефективність використання промислового потенціалу; інноваційна активність підприємств; висока експортна ефективність ПІІ; диверсифікованість галузевої структури ПІІ
2	Миколаївська область	11,03448	
3	Одеська область	13,57356	
4	Тернопільська область	12,29843	
5	Хмельницька область	9,33753	
6	Черкаська область	9,61474	

Джерело: розраховано автором

Регіони IV групи (табл. 2.7) характеризуються нижчим рівнем інвестиційної привабливості порівняно з регіонами першої та другої груп, але за деякими показниками незначно поступаються регіонам третьої групи. Це підтверджується середнім рівнем забезпеченості регіональної економіки капітальними інвестиціями: при обсягах інвестицій на рівні 0,3-0,7 млрд дол. у більшості регіонів цієї групи співвідношення інвестицій та ВРП перевищувало 10%.

Водночас, регіони цієї групи характеризуються невисоким рівнем використання промислового потенціалу, що відображається в обсязі реалізованої продукції промисловості на рівні 30-50 млрд грн у більшості регіонів. Рівень економічного розвитку регіонів загалом дещо нижчий, порівняно з іншими регіонами, і становив від 2 до 3,5 тис. дол. на одну особу.

Таблиця 2.7

Характеристика регіонів IV групи з низьким рівнем інвестиційної привабливості

№	Регіон	Відстань до центру кластеру	Спільні ознаки інвестиційної привабливості
1	Вінницька область	11,07337	Середній рівень забезпеченості капітальними інвестиціями; низька ефективність використання промислового потенціалу; невисокий рівень економічного розвитку; низький обсяг залишків ПІІ в економіці
2	Волинська область	5,47806	
3	Житомирська область	4,53892	
4	Закарпатська область	8,22808	
5	Івано-Франківська область	13,40450	
6	Луганська область	11,30011	
7	Рівненська область	8,28381	
8	Сумська область	4,50849	
9	Херсонська область	7,44599	
10	Чернівецька область	10,26001	
11	Чернігівська область	7,22284	

Джерело: розраховано автором

Про низький рівень інвестиційної привабливості регіонів IV групи свідчить найнижчий обсяг залишків прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіці, який у більшості регіонів цієї групи не перевищував 0,8-0,9 млрд дол. США. Незважаючи на порівняно невисоку ефективність використання промислового потенціалу, у структурі ПІІ цих регіонів переважають інвестиції у промисловість (48-88% загального обсягу). Водночас, привабливою для

іноземних інвесторів була оптова та роздрібна торгівля, частка якої в ПІІ коливалася від 2% до 7,5%.

Результати проведеного дослідження підтвердили диференціацію регіонів України за показниками інвестиційної привабливості та ефективності використання інвестицій. Більшість регіонів характеризуються порівняно невисоким рівнем інвестиційної привабливості через низький рівень економічного розвитку, недостатню забезпеченість внутрішніми інвестиціями та неефективне використання промислового потенціалу. Водночас, виділено регіони, які характеризуються найвищим і високим рівнем інвестиційної привабливості завдяки високому рівню економічного розвитку, істотному промислового та експортного потенціалу, значним внутрішнім інвестиціям та високій інноваційній активності підприємств.

Висновки до розділу

1. Упродовж 2017-2021 років, незважаючи на позитивну динаміку внутрішніх інвестицій у регіонах України, спостерігалось зниження частки капітальних інвестицій у валовому регіональному продукті (ВРП). Це свідчить про недостатність внутрішніх інвестицій для економічного розвитку та зростаючу потребу регіонів у додаткових інвестиційних ресурсах. Для більшості регіонів України у 2017-2021 роках була характерна позитивна динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Після початку повномасштабної війни, через загрозу фізичного знищення промислових підприємств та інфраструктури, руйнування логістичних ланцюгів та значне скорочення трудового потенціалу, інвестиційний клімат у більшості регіонів погіршився. Це призвело до відтоку ПІІ з більшості регіонів та зниження експортної ефективності іноземних інвестицій у регіонах, які знаходяться близько до зони бойових дій або зазнали значних руйнувань промислової, енергетичної та цивільної інфраструктури через ракетні обстріли. Позитивна динаміка обсягів ПІІ в умовах воєнного стану спостерігалася лише у

Вінницькій та Тернопільській областях. Найбільше скорочення залишків ПІІ у 2022 році відбулося у Полтавській, Харківській та Запорізькій областях.

2. Іноземні інвестори надають перевагу сфері послуг, де зосереджено близько половини усіх залишків ПІІ, та переробній промисловості, куди спрямовується понад 20% іноземних інвестицій. Менш привабливими для іноземних інвесторів залишаються будівництво, тимчасове розміщування та організація харчування, професійна, наукова і технічна діяльність. Регіони України відрізняються за галузевою структурою залишків ПІІ. Тернопільська, Хмельницька та Черкаська області, які спеціалізуються на виготовленні сільськогосподарської продукції, мають найбільшу частку ПІІ в сільське господарство. У більшості регіонів України в структурі обсягів ПІІ переважають інвестиції у промисловість. Найбільша частка промисловості у накопичених ПІІ спостерігалася у 2022 році у Запорізькій, Волинській, Полтавській, Житомирській, Закарпатській, Чернівецькій та Дніпропетровській областях. Київська, Львівська та Харківська області мають більш диверсифіковану структуру ПІІ, яка характеризується більшою часткою оптової та роздрібною торгівлі, транспортних послуг, інформаційної та телекомунікаційної діяльності, професійної, наукової та технічної діяльності порівняно з іншими регіонами. У структурі ПІІ Миколаївської та Одеської областей переважають інвестиції у транспорт, складське господарство, кур'єрську та поштову діяльність, що обумовлено розвиненістю логістичної інфраструктури та її комерційною привабливістю для іноземних інвесторів.

3. Регіони України істотно відрізняються за рівнем інвестиційної привабливості та забезпеченістю інвестиціями. Найвищим рівнем інвестиційної привабливості у 2021 році характеризувалися Дніпропетровська, Донецька області та м. Київ, які мали найвищі показники забезпеченості внутрішніми та іноземними інвестиціями, а також ефективності використання промислового потенціалу. Група регіонів з високим рівнем інвестиційної привабливості включає Київську, Львівську, Запорізьку, Полтавську та Харківську області, які характеризуються значним промисловим потенціалом, високою інноваційною

активністю підприємств, експортною орієнтованістю та найвищими залишками ПІІ в економіці. Водночас більшість регіонів України характеризуються порівняно невисоким рівнем інвестиційної привабливості через низький рівень економічного розвитку, недостатню забезпеченість внутрішніми інвестиціями та неефективне використання промислового потенціалу.

РОЗДІЛ 3. ВАЖЛИВІСТЬ ПІІ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВА ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

3.1. Визначення прямого іноземного інвестування в економічний розвиток регіонів: ситуація та важливість для повоєнного економічного розвитку

Інвестиційна привабливість регіонів визначається широким спектром чинників, серед яких можна виділити:

1. Розмір економіки: Оцінюється через валовий регіональний продукт (ВРП) та валову додану вартість (ВДВ), що створюється в різних секторах економіки.

2. Промисловий потенціал: Визначається обсягами реалізованої продукції промисловості та часткою промисловості в загальній економічній структурі.

3. Насиченість економіки внутрішніми інвестиціями: Вимірюється через обсяг капітальних інвестицій.

4. Ринок праці: Оцінюється через кількість зайнятих працівників, рівень зайнятості населення та середню заробітну плату.

5. Міжнародна конкурентоспроможність продукції: Вимірюється обсягами експорту.

Проте, як було показано у підрозділі 1.1, залежно від рівня економічного та технологічного розвитку регіону, вплив забезпеченості природними, інвестиційними, людськими ресурсами та ефективності використання промислового потенціалу може відрізнятися. Отже, для обґрунтування пріоритетних чинників, що сприятимуть припливу ПІІ в економіку регіонів України після завершення війни, необхідно визначити фактори, від яких залежали обсяги іноземних інвестицій до початку повномасштабної війни.

Для визначення основних чинників, що впливають на обсяг залишків ПІІ в економіці регіонів, застосуємо метод панельної регресії на основі даних за 2017-2021 рр. для регіонів України, які подаються на сайті Державної служби статистики України та Національного банку України.

У якості залежної змінної використаємо дані про залишки ПІІ за регіонами (FDI). Незалежні змінні включають такі показники:

- **X1:** ВРП на одну особу, тис. дол. США
- **X2:** Експорт, млрд. дол. США
- **X3:** Реалізована продукція промисловості, млрд грн
- **X4:** Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання, тис. осіб
- **X5:** Рівень зайнятості населення, %
- **X6:** ВДВ, створена у сільському господарстві, млрд грн
- **X7:** ВДВ, створена у переробній промисловості, млрд грн
- **X8:** ВДВ, створена в оптовій та роздрібній торгівлі, млрд грн
- **X9:** Обсяг капітальних інвестицій, млрд грн

Для проведення регресійного аналізу використаємо модуль «Multiple Regression» комп'ютерної програми Statistica 7.0.

Результати панельної регресії, розрахованої за даними для усіх регіонів України за період 2017-2021 рр., дозволили виявити міцний ($R=0,918$) безпосередній зв'язок залишків ПІІ в економіці регіонів з обсягами експорту, обсягами реалізованої продукції промисловості та кількістю зайнятих працівників у суб'єктів господарювання (табл. 3.1). Це свідчить про те, що саме ці фактори мають найбільший вплив на залучення прямих іноземних інвестицій у регіони України.

Таким чином, для підвищення інвестиційної привабливості регіонів України в майбутньому необхідно приділяти особливу увагу розвитку промислового потенціалу, збільшенню обсягів експорту та забезпеченню високого рівня зайнятості.

Таблиця 3.1

Результати регресійного аналізу чинників прямого іноземного інвестування регіонів України у 2017-2021 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна		
	<i>FDI</i>	<i>FDI</i>	<i>FDI</i>
Кількість спостережень	125	125	125
Постійна величина	0,424 (0,700)	3,608*** (0,448)	3,867*** (0,222)
X_2	0,329*** (0,098)	0,346*** (0,103)	-
X_3	0,224** (0,107)	0,403*** (0,105)	-
X_4	0,939*** (0,132)	-	-
X_6	-	-	-0,202*** (0,052)
X_7	-	-	0,671*** (0,120)
X_8	-	0,521*** (0,086)	-
X_9	-	-	0,616*** (0,128)
R	0,918	0,910	0,926
R ²	0,842	0,829	0,857
F-критерій	F(3,121)=216,45	F(3,121)=196,37	F(3,121)=243,26

* - рівень статистичної помилки на рівні 10%; ** - рівень статистичної помилки на рівні 5%; *** - рівень статистичної помилки на рівні 1%.

Джерело: розраховано автором за даними [50; 51; 56; 57; 59; 60]

Згідно з результатами наших розрахунків, збільшення на 1% кожної з цих незалежних змінних сприяло зростанню обсягів ПІІ відповідно на 0,329%, 0,224% та 0,939% за інших незмінних умов. Коефіцієнт детермінації показує, що зміна залишків ПІІ в регіонах України упродовж досліджуваного періоду на 84,2% залежала від вказаних чинників. Розрахункове значення критерію Фішера істотно перевищує його табличне значення, що свідчить про щільний зв'язок між змінними. Похибка розрахунку постійної величини була високою (54%), а розрахунку коефіцієнтів при незалежних змінних - не перевищувала 5%, тому використання отриманих результатів для прогнозування обсягу ПІІ можливе із певними застереженнями.

Більш точними є результати побудови другої та третьої моделей регресії, оскільки похибка розрахунків постійної величини та коефіцієнтів при незалежних змінних не перевищувала 1%. Високі значення коефіцієнтів

кореляції та детермінації свідчать про наявність міцного істотного зв'язку між залежною та незалежними змінними. Зокрема, згідно другої моделі регресії, при збільшенні на 1% обсягів експорту в регіонах відбувалося зростання залишків ПІІ на 0,346%, зростання на 1% реалізованої продукції промисловості обумовлювало збільшення ПІІ на 0,403%, а збільшення на 1% ВДВ, створеної в оптовій та роздрібній торгівлі, сприяло зростанню ПІІ на 0,521% за інших незмінних умов.

Третя регресійна модель показала наявність оберненого зв'язку між залишками ПІІ регіонів та зміною ВДВ, створеною у сільському господарстві: при збільшенні на 1% незалежної змінної відбувалося зменшення залежної змінної на 0,202% за інших рівних умов. Водночас, більш істотним був прямий вплив на залишки ПІІ інших незалежних змінних. Так, збільшення на 1% ВДВ, створеної у переробній промисловості, сприяло зростанню обсягів ПІІ на 0,671%, а зростання на 1% обсягу капітальних інвестицій забезпечувало збільшення ПІІ на 0,616% за інших незмінних умов.

Отже, в результаті регресійного аналізу підтверджено залежність накопичених ПІІ від більшості чинників, які визначають рівень інвестиційної привабливості регіонів. При цьому, не виявлено статистично значимого взаємозв'язку між залишками ПІІ та такими змінними, як ВРП на одну особу та рівень зайнятості населення регіонів. Теоретичні положення та результати емпіричних досліджень визначають ці чинники як вагомні стимули для припливу іноземних інвестицій, але водночас важливою є величина цих показників, за якої вони здійснюють помітний вплив на обсяг ПІІ.

Таким чином, враховуючи істотну диференціацію регіонів України за показниками інвестиційної привабливості, перевіримо за допомогою панельної регресії залежність залишків ПІІ від чинників інвестиційної привабливості для чотирьох груп регіонів України, які ми визначили в результаті кластерного аналізу (підрозділ 2.3).

Для I групи регіонів, що включає Донецьку та Дніпропетровську області і м. Київ, за результатами панельної регресії було підтверджено залежність ПІІ

від обсягів експорту, обсягів реалізованої продукції промисловості та ВДВ, створеної в оптовій та роздрібній торгівлі, яка описується наступним рівнянням:

$$FDI_1 = 7,854 + 0,928 \cdot X_2 - 0,432 \cdot X_3 + 0,428 \cdot X_8. \quad (3.1)$$

Аналіз результатів для I групи регіонів

1. Зв'язок між ПІІ та обсягами реалізованої продукції промисловості:

- Обернений зв'язок: при збільшенні на 1% обсягів реалізованої продукції промисловості, залишки ПІІ зменшуються на 0,432%.
- Тенденції: Спад в промисловості у 2018-2020 рр. супроводжувався збільшенням залишків ПІІ у 2019 р., що може свідчити про стійкий інтерес іноземних інвесторів до регіонів попри спад в промисловості.

2. Привабливість сфери оптової та роздрібної торгівлі:

- Прямий зв'язок: збільшення на 1% ВДВ у торгівлі сприяло зростанню залишків ПІІ на 0,428%.

3. Експортоорієнтовані регіони:

- Прямий зв'язок: збільшення на 1% обсягів експорту сприяло зростанню залишків ПІІ на 0,928%.

4. Статистична значимість:

- Відсутність значимих залежностей: ВРП на одного мешканця, кількість зайнятих працівників, рівень зайнятості населення, ВДВ у сільському господарстві, ВДВ у переробній промисловості, обсяги капітальних інвестицій.
- Коефіцієнт кореляції ($R=0,995$): Міцний зв'язок між залежною та незалежними змінними.
- Коефіцієнт детермінації (99%): Зміна залишків ПІІ у регіонах I групи на 99% залежала від розглянутих чинників.

Аналіз результатів для II групи регіонів

1. Зв'язок між ПІІ та ВРП на одну особу, експортом, реалізованою продукцією промисловості, кількістю зайнятих працівників:

- Коефіцієнт кореляції ($R=0,926$): Міцний зв'язок між залежною та незалежними змінними.

2. Прямі зв'язки:

- ВРП на одну особу: Істотний вплив на ПП.
- Експорт: Істотний вплив на ПП.
- Реалізована продукція промисловості: Істотний вплив на ПП.
- Кількість зайнятих працівників: Істотний вплив на ПП.

Результати регресійного аналізу для різних груп регіонів України вказують на різні чинники, які визначають інвестиційну привабливість регіонів. У I групі регіонів основними чинниками є обсяги експорту, обсяги реалізованої продукції промисловості та ВДВ у торгівлі. Для II групи регіонів значимими є ВРП на одну особу, експорт, реалізована продукція промисловості та кількість зайнятих працівників. Важливо враховувати специфіку кожного регіону при розробці стратегій залучення ПП та розвитку регіональної економіки.

$$FDI_2 = 4,985 + 0,604 \cdot X_1 + 1,042 \cdot X_2 - 0,626 \cdot X_3 + 0,645 \cdot X_4. \quad (3.2)$$

Згідно з рівнянням 3.2, у першій моделі найбільший вплив на обсяг залишків ПП в економіці регіонів II групи справляли зміни обсягів експорту: при збільшенні цієї незалежної змінної на 1% залежна змінна зростала на 1,042%. Зміна обсягів реалізованої промислової продукції мала зворотний вплив на залишки ПП: зростання цієї змінної на 1% зменшувало залежну змінну на 0,626%. Зміна ВРП на одну особу та кількість зайнятих працівників мали приблизно однаковий позитивний вплив на залишки ПП: підвищення кожної з цих змінних на 1% сприяло зростанню залежної змінної відповідно на 0,604% та 0,645%.

Побудована регресійна модель є статистично значущою, оскільки похибка розрахунків не перевищувала 1%. Коефіцієнт детермінації свідчить, що 85,8% варіації обсягів залишків ПП у регіонах II групи за рівнянням 3.2 пояснюється змінами обсягів ВРП на особу, експорту, реалізованої промислової продукції та кількості зайнятих працівників, а 14,2% – іншими факторами. Розрахункове значення критерію Фішера ($F(4,2)=30,316$) перевищує табличне

значення, що підтверджує наявність тісного зв'язку між залежною та незалежними змінними.

Друга регресійна модель описує залежність обсягів ПІІ регіонів II групи від зміни рівня зайнятості населення, ВДВ у сільському господарстві, ВДВ у переробній промисловості, ВДВ в оптовій та роздрібній торгівлі та обсягу капітальних інвестицій:

$$FDI_2 = 25,5 - 5,42 \cdot X_5 - 0,377 \cdot X_6 + 0,68 \cdot X_7 + 0,32 \cdot X_8 + 0,52 \cdot X_9. \quad (3.3)$$

Звернімо увагу, що найбільший зворотний вплив на залишки ПІІ в економіці здійснювала зміна рівня зайнятості населення, яка протягом досліджуваного періоду мала спадну тенденцію у всіх регіонах II групи. Так, зниження рівня зайнятості населення на 1% призводило до зростання ПІІ на 5,42%, що, ймовірно, пов'язане з модернізацією та технічним удосконаленням виробничих потужностей у промисловості, які знижували потребу у працівниках. Також виявлено слабший зворотний зв'язок між залишками ПІІ та зміною валової доданої вартості (ВДВ) у сільському господарстві: зростання цієї змінної на 1% спричиняло зменшення залежної змінної на 0,377%.

Одночасно встановлено прямий зв'язок між залишками ПІІ та змінами у ВДВ переробної промисловості, ВДВ у торгівлі (оптовій та роздрібній) та обсягом капітальних інвестицій: підвищення кожної з цих змінних на 1% сприяло зростанню залежної змінної на 0,68%, 0,32% та 0,52% відповідно, за інших рівних умов.

Залежність ПІІ від факторів інвестиційної привабливості, описана рівнянням 3.3, є істотною, про що свідчить коефіцієнт кореляції 0,862. Розрахункове значення критерію Фішера трохи перевищує його табличне значення ($F(5,19) = 11,068$), тому щільність зв'язку між змінними не є дуже високою. Коефіцієнт детермінації вказує, що 74,4% обсягів залишків ПІІ у регіонах II групи, згідно з рівнянням 3.3, обумовлені змінами рівня зайнятості населення, ВДВ у сільському господарстві, ВДВ у переробній промисловості, ВДВ у торгівлі та обсягом капітальних інвестицій, а 25,6% залежать від інших

факторів. Похибка регресії становила менш ніж 5%, що підтверджує статистичну значущість результатів.

Результати панельної регресії для даних інвестиційного потенціалу регіонів III групи (Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Тернопільська, Хмельницька та Черкаська області) виявили залежність обсягів накопичених ПІІ в економіці лише від двох факторів, що визначають інвестиційну привабливість. За нашими розрахунками, в економіці регіонів III групи у 2017-2021 роках існував сильний ($R=0,862$) прямий зв'язок між залишками ПІІ та такими змінними, як кількість зайнятих працівників у суб'єктах господарювання та ВДВ у сільському господарстві.

$$FDI_3 = -6,077 + 1,953 \cdot X_4 + 0,596 \cdot X_6. \quad (3.4)$$

Як показує рівняння 3.4, збільшення кількості зайнятих працівників на 1% сприяло зростанню залишків прямих інвестицій на 1,953%, а зростання ВДВ у сільському господарстві на 1% призводило до збільшення ПІІ на 0,596% за інших незмінних умов. Розрахункове значення критерію Фішера перевищує табличне значення ($F(2,27) = 39,296$), що підтверджує тісний зв'язок між змінними. Коефіцієнт детермінації свідчить, що 74,4% обсягів залишків ПІІ у регіонах III групи, згідно з рівнянням 3.4, зумовлені зміною кількості зайнятих працівників та ВДВ у сільському господарстві, а 25,6% залежать від інших факторів. Похибка регресії не перевищувала 5%, що підтверджує статистичну значущість результатів.

Для регіонів IV групи (Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Чернівецька та Чернігівська області) на основі панельної регресії побудовано дві моделі залежності обсягів ПІІ від змін факторів інвестиційної привабливості. Перша регресійна модель має вищий коефіцієнт кореляції ($R=0,855$) і краще значення критерію Фішера ($F(2,52) = 70,995$), що вказує на сильніший зв'язок між залежною та незалежними змінними порівняно з другою моделлю. Відповідно до першої моделі, між залишками ПІІ та обсягами ВРП на

одну особу існує зворотний зв'язок, а між ПІІ та обсягом ВДВ, створеною у переробній промисловості, – прямий зв'язок.

$$FDI_4 = 3,813 - 0,681 \cdot X_1 + 1,429 \cdot X_7. \quad (3.5)$$

Згідно з рівнянням 3.5, більш значний позитивний вплив на обсяги ПІІ мав ВДВ у промисловості, тоді як негативний вплив змін ВРП на одну особу був слабшим. При збільшенні ВДВ у промисловості на 1% залишки ПІІ в економіці регіонів четвертої групи у період 2017–2021 років зростали на 1,429%, тоді як зростання ВРП на одну особу на 1% зумовлювало зниження значення залежної змінної на 0,681% за інших незмінних умов. Коефіцієнт детермінації показує, що 73,2% змін залишків ПІІ визначалися динамікою ВРП на одну особу та ВДВ у промисловості, а 26,8% залежали від інших факторів. Похибка розрахунків становила менше ніж 1%, що підтверджує статистичну значущість отриманих результатів.

Друга модель регресії, порівняно з першою, демонструє дещо нижчі значення коефіцієнтів кореляції ($R=0,850$) та детермінації ($R^2=0,723$), а також менше розрахункове значення критерію Фішера ($F(3,51) = 44,525$). Однак, ці показники свідчать про істотний зв'язок між залежною та незалежними змінними, а похибка розрахунків не перевищує 1%, що підтверджує статистичну значущість результатів регресійного аналізу. Дана модель описує залежність обсягів ПІІ від змін таких показників, як обсяги експорту, реалізована продукція промисловості та кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання.

$$FDI_4 = 10,098 + 0,481 \cdot X_2 + 1,447 \cdot X_3 - 1,767 \cdot X_4. \quad (3.6)$$

Результати регресійного аналізу показують, що найбільший вплив на обсяг ПІІ мала зміна кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання: при збільшенні цієї змінної на 1% відбувалося зниження обсягу ПІІ на 1,767%. Прямий вплив зміни обсягів реалізованої продукції промисловості був дещо меншим – зростання на 1% цієї змінної спричиняло збільшення залишків ПІІ на 1,447%. Вплив обсягів експорту був ще меншим,

але позитивним: зростання експорту на 1% забезпечувало зростання залишків ПІІ на 0,481% за інших незмінних умов.

Дослідження впливу факторів інвестиційної привабливості на обсяг ПІІ в регіонах України може стати основою для розробки стратегічних напрямів економічного розвитку регіонів у період повоєнного відновлення. Зважаючи на значну диференціацію регіонів за рівнем інвестицій та основними чинниками інвестиційної привабливості, при розробці Державної стратегії регіонального розвитку на повоєнний період варто врахувати особливості залежності обсягів ПІІ від промислового потенціалу, зайнятості та галузевої структури економіки чотирьох груп регіонів, визначених у дослідженні.

Регіональні стратегії соціально-економічного розвитку мають передбачати заходи для стимулювання та підтримки тих видів економічної діяльності, які сприяють зростанню обсягів ПІІ. Наприклад, для регіонів I групи перспективним є розвиток експортоорієнтованих видів економічної діяльності та інфраструктури торгівлі. Для регіонів II групи ключовими є збільшення ВРП, стимулювання внутрішніх інвестицій, підтримка експортоорієнтованих підприємств, розвиток переробної промисловості та торговельної мережі. У регіонах III групи стратегічними напрямами є збільшення зайнятості на підприємствах та розвиток сільського господарства. Для регіонів IV групи пріоритетними є розвиток переробної промисловості, стимулювання експорту та створення нових робочих місць.

Крім того, для кожного регіону важливо оцінити вплив ПІІ на економічне зростання та залежність цього зростання від обсягів інвестицій, залучених у різні сектори економіки.

3.2. Напрямки покращення загальногалузевої побудови ПІІ для підтримки повоєнного регіонального розвитку держави

У період повоєнного відновлення одним із головних завдань уряду має стати забезпечення ефективного використання потенціалу кожного регіону для прискорення економічного зростання, що є ключовою умовою для нарощення

внутрішніх ресурсів розвитку. Проте, зважаючи на зниження доступності інвестиційних ресурсів у регіонах під час війни та в післявоєнний період, прогнозується, що одним з основних джерел фінансування відбудови України стануть прямі іноземні інвестиції (ПІІ). В умовах нестабільності, високих комерційних ризиків та загроз підприємницькій діяльності, державі доцільно буде суттєво змінити інвестиційну політику, зокрема щодо вдосконалення інструментів стимулювання притоку іноземного капіталу. При цьому варто враховувати економічні ефекти залучення ПІІ в різні галузі, які залежать від спеціалізації регіональної економіки та галузевої структури іноземних інвестицій.

Таким чином, пропонується визначити залежність економічного зростання регіонів від галузевої структури ПІІ, що дозволить визначити види економічної діяльності, які потребують державної підтримки для залучення іноземних інвестицій та сприятимуть швидшому відновленню економіки.

Загалом, ПІІ позитивно впливали на економічне зростання регіонів України в довоєнний період, що підтверджується результатами панельного регресійного аналізу за 2017-2021 роки. Згідно з результатами аналізу, існує прямий сильний зв'язок ($R=0,917$) між ВРП регіонів України та залишками ПІІ, що описується таким рівнянням:

$$GRP = 4,61 + 0,563 \cdot FDI. \quad (3.7)$$

Як показано рівнянням 3.7, зростання залишків прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на 1% сприяло підвищенню обсягів валового регіонального продукту (ВРП) на 0,563%, за умови незмінності інших факторів. Коефіцієнт детермінації свідчить, що на 84,2% обсяг ВРП в регіонах України залежав від змін у залишках ПІІ, а на 15,8% — від інших чинників. Значне перевищення розрахункового значення критерію Фішера над табличним ($F(1,12) = 658,57$) підтверджує дуже щільний зв'язок між змінними. Похибка регресії склала 0%, що підкреслює статистичну значущість отриманих результатів. Отже, ПІІ є вагомим чинником економічного зростання регіонів України, тому

стимулювання їх припливу після завершення війни може пришвидшити економічне відновлення.

Водночас, вплив ПІІ на економічний розвиток варіюється залежно від галузі. Різні галузі, залучаючи інвестиції, створюють різний обсяг валової доданої вартості (ВДВ), яка є основною складовою ВРП. Це підтверджується результатами панельного регресійного аналізу для регіонів України, який дозволив встановити прямий зв'язок між ВРП і залишками ПІІ в різних видах економічної діяльності. Найсильніший зв'язок ($R = 0,959$) спостерігався між ВРП та загальним обсягом ПІІ (FDI), а також обсягом ПІІ в сільське господарство (FDI_1), інформаційну та телекомунікаційну діяльність (FDI_5) і професійну, наукову та технічну діяльність (FDI_6).

$$GRP = 5,84 + 0,35 \cdot FDI + 0,06 \cdot FDI_1 + 0,037 \cdot FDI_5 + 0,07 \cdot FDI_6. \quad (3.8)$$

Згідно з рівнянням 3.8, загальний обсяг накопичених прямих іноземних інвестицій (ПІІ) виявився основним фактором економічного зростання регіонів України. Збільшення обсягів ПІІ на 1% призводило до зростання валового регіонального продукту (ВРП) на 0,35%. Галузева структура ПІІ мала дещо менший, проте також позитивний вплив на економічне зростання. Найбільш значущими для економічного зростання були інвестиції в сільське господарство, інформаційну та телекомунікаційну сферу, а також у професійну, науково-технічну діяльність. Водночас вплив ПІІ в інших галузях економіки, за цією моделлю, був статистично незначущим.

Коефіцієнт детермінації вказує, що на 92,1% зміни у ВРП регіонів України залежали від чинників, врахованих у рівнянні 3.8, а решта 7,9% – від інших, неврахованих чинників. Розрахункове значення критерію Фішера ($F(4,94)=274,15$) істотно перевищує табличне, що свідчить про тісний зв'язок між змінними. Похибка регресії не перевищувала 1%, підтверджуючи статистичну значущість результатів.

Друга модель, що досліджує залежність економічного зростання від галузевої структури ПІІ, також виявила міцний зв'язок між змінними. Проте коефіцієнт кореляції тут дещо менший ($R=0,906$), а коефіцієнт детермінації

свідчить, що динаміка ВРП на 82,1% залежала від врахованих у моделі факторів, а на 17,9% – від інших. За цією моделлю, ВРП регіонів України в період 2017–2021 рр. був пов'язаний із змінами в обсягах ПП в оптову та роздрібну торгівлю (FDI_3), інформаційно-телекомунікаційну діяльність (FDI_5) та професійну, науково-технічну діяльність (FDI_6).

$$GRP = 8,01 + 0,122 \cdot FDI_3 + 0,09 \cdot FDI_5 + 0,07 \cdot FDI_6. \quad (3.9)$$

Як видно з рівняння 3.9, найбільш вагомим чинником економічного зростання регіонів України була зміна залишків ПП в оптовій та роздрібній торгівлі: при збільшенні на 1% незалежної змінної відбувалося зростання залежної змінної на 0,122%. Вплив зміни залишків ПП в інформаційній та телекомунікаційній діяльності на обсяги ВРП згідно цієї моделі дещо вищий, порівняно з рівнянням 3.8: збільшення на 1% залежної змінної сприяло зростанню залежної змінної на 0,09%. Залежність економічного зростання від залишків ПП в професійній, науковій та технічній діяльності була на такому ж рівні, як і у попередній моделі. Рівняння регресії є адекватним, оскільки розрахункове значення критерія Фішера істотно перевищувало його табличне значення ($F(3,95)=146,09$) і свідчить про щільність зв'язку між залежною та незалежними змінними. Похибка регресії не перевищувала 1%, що підтверджує статистичну значимість отриманих результатів.

Для підтвердження гіпотези про залежність економічного зростання від галузевої структури іноземних інвестицій використаємо результати групування регіонів України за показниками інвестиційної привабливості та проведемо оцінку впливу зміни залишків ПП за видами економічної діяльності на динаміку обсягів ВРП у період 2017-2021 рр. Для кожної з чотирьох груп регіонів, які ми сформуваємо за результатами кластерного аналізу у підрозділі 2.3, за допомогою панельної регресії визначимо види економічної діяльності, залучення іноземних інвестицій в які впливає на економічне зростання.

За нашими розрахунками, динаміка ВРП регіонів I групи (GRP_1) на 95,5% залежала від зміни залишків ПП в промисловості (FDI_2) та залишків ПП в інформаційній та телекомунікаційній діяльності (FDI_5) і лише на 4,5% - від

інших чинників, про що свідчить значення коефіцієнта детермінації (табл. 3.2). Зв'язок між ВРП регіонів I групи та III в зазначені види економічної діяльності був прямим: при збільшенні залишків III в промисловості на 1% залежна змінна зростала на 0,508%, а зростання залишків III у інформаційній та телекомунікаційній сфері сприяло збільшенню залежної змінної на 0,220% за інших незмінних умов. Залежність між змінними є міцною, що підтверджують високі значення коефіцієнту кореляції та критерія Фішера. Рівень похибки не перевищував 1%, що свідчить про статистичну значущість отриманих результатів.

Таблиця 3.2

Результати панельної регресії залежності економічного зростання регіонів України від галузевої структури III у 2017-2021 рр.

Факторні ознаки	Залежна змінна			
	<i>GRP1</i>	<i>GRP2</i>	<i>GRP3</i>	<i>GRP4</i>
Кількість спостережень	15	25	30	45
Постійна величина	4,964*** (0,733)	8,541*** (0,103)	5,663*** (0,243)	5,959*** (0,229)
<i>FDI</i>	-	-	0,224*** (0,054)	0,341*** (0,036)
<i>FDI₁</i>	-	0,126*** (0,031)	-	-
<i>FDI₂</i>	0,508*** (0,093)	-	0,247*** (0,054)	-
<i>FDI₃</i>	-	-	-	-
<i>FDI₅</i>	0,220*** (0,013)	-	-	0,048*** (0,011)
R	0,977	0,642	0,903	0,870
R ²	0,955	0,412	0,816	0,757
F-критерій	F(2,12)=127,53	F(1,23)=16,153	F(2,27)=60,198	F(2,42)=65,629

* - рівень статистичної помилки на рівні 10%; ** - рівень статистичної помилки на рівні 5%;

*** - рівень статистичної помилки на рівні 1%.

Джерело: розраховано автором

Водночас, в результаті регресійного аналізу не виявлено статистично значимої залежності економічного зростання регіонів I групи від зміни залишків III у сільському господарстві, оптовій та роздрібній торгівлі, в сфері транспортних послуг, у професійній та науково-технічній діяльності. Отже, в умовах повоєнного відновлення стимулювання надходження III саме в ці види діяльності в Дніпропетровській, Донецькій областях та м. Києві сприятиме пришвидшенню економічного зростання регіонів і створить економічне підґрунтя для забезпечення розвитку інших сфер економіки.

Для регіонів II групи, яка включає Запорізьку, Київську, Львівську, Полтавську та Харківську області, виявлено пряму залежність ВРП (GRP_2) від залишків ПІІ у сільському господарстві (FDI_1): при збільшенні на 1% незалежної змінної відбувалося зростання залежної змінної на 0,126% за інших незмінних умов (див. табл. 3.2). При цьому, звернемо увагу, що зв'язок між змінними є помірний і не щільний, оскільки значення коефіцієнта кореляції та критерія Фішера - не високі. Коефіцієнт детермінації показує, що динаміка ВРП регіонів II групи лише на 41,2% визначалася зміною залишків ПІІ в сільському господарстві, а на 58,8% - іншими факторами, які не включені в панельну регресію. Результати регресійного аналізу є статистично значимими, оскільки похибка розрахунків не перевищувала 1%.

В результаті дослідження не виявлено статистично значимої залежності економічного зростання регіонів II групи від зміни залишків ПІІ у промисловості, в оптовій та роздрібній торгівлі, в інформаційній та телекомунікаційній діяльності, в сфері транспортних послуг, у професійній та науково-технічній діяльності. Отже, для регіонів II групи найбільш перспективним вважаємо стимулювання ПІІ у сільське господарство після завершення війни, що забезпечить швидкий позитивний ефект для економіки. Водночас, зважаючи на значний промисловий потенціал регіонів, поряд із заходами щодо стимулювання ПІІ в сільське господарство, важливим стратегічним напрямом економічного розвитку має стати створення привабливих умов для іноземних інвесторів, які готові фінансувати реалізацію проектів у сфері промисловості.

Результати панельної регресії підтвердили залежність ВРП регіонів III групи (GRP_3) від зміни обсягів ПІІ, залучених в економіку регіонів (FDI), та залишків ПІІ у промисловість. Як показано у таблиці 3.2, зв'язок між економічним зростанням регіонів та загальним обсягом ПІІ і залишками ПІІ в промисловості був міцним, про що свідчить високе значення коефіцієнта кореляції. Взаємозв'язок між змінними був прямим: при збільшенні на 1% обсягів ПІІ відбувалося зростання ВРП на 0,224%, а збільшення залишків ПІІ у

промисловості на 1% сприяло зростанню ВРП на 0,247% за інших незмінних умов. Коефіцієнт детермінації показує, що динаміка ВРП регіонів III групи на 81,6% визначалася зміною обсягів ППІ та залишків ППІ в промисловості і на 18,4% - іншими факторами. В результаті дослідження не було виявлено статистично значимої залежності економічного зростання від зміни залишків ППІ в сільському господарстві, в оптовій та роздрібній торгівлі, в інформаційній та телекомунікаційній діяльності, в сфері транспортних послуг, у професійній та науково-технічній діяльності. Похибка регресії не перевищувала 1%, що свідчить про статистичну значущість отриманих результатів. Таким чином, у Кіровоградській, Миколаївській, Одеській, Тернопільській, Хмельницькій та Черкаській областях у період повоєнного відновлення приплив іноземних інвестицій загалом є важливим чинником економічного розвитку цих регіонів. При цьому, особлива увага повинна приділятися стимулюванню збільшення обсягів ППІ, залучених в промисловість.

За результатами наших розрахунків виявлено істотний прямий зв'язок ($R=0,870$) між ВРП регіонів IV групи ($GRP4$) і зміною обсягів ППІ, залучених в економіку регіонів (FDI), та залишками ППІ в інформаційній і телекомунікаційній сфері. При цьому звернемо увагу, що вплив загальних обсягів ППІ на економічне зростання був вагомим, порівняно з впливом інвестицій в інформаційну та телекомунікаційну діяльність. Як видно з таблиці 3.2, збільшення обсягу ППІ на 1% забезпечувало зростання ВРП на 0,341%, а збільшення на 1% залишків ППІ в інформаційній та телекомунікаційній сфері – лише на 0,048%. Коефіцієнт детермінації показує, що динаміка ВРП регіонів цієї групи на 75,7% залежала від зміни загальних обсягів ППІ та залишків ППІ в інформаційній та телекомунікаційній діяльності, а на 24,3% - від інших чинників, не включених у регресійну модель. В результаті дослідження не було виявлено статистично значимого зв'язку між ВРП та залишками ППІ в сільському господарстві, в оптовій та роздрібній торгівлі, у промисловості, в сфері транспортних послуг, у професійній та науково-технічній діяльності. Похибка регресії не перевищувала 1%, що свідчить про статистичну значимість

отриманих результатів. Таким чином, у період повоєнного відновлення економіки у Вінницькій, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Луганській, Рівненській, Сумській, Херсонській, Чернівецькій та Чернігівській областях необхідно забезпечити збільшення надходжень ПІІ загалом, а також сприяти залученню ПІІ в сферу інформації та телекомунікації.

Підсумовуючи результати дослідження, зазначимо, що прямі іноземні інвестиції мають вагомe значення для економіки всіх регіонів України, оскільки їх накопичення позитивно впливає на економічне зростання. З огляду на диференціацію регіонів за рівнем економічного розвитку та галузевою структурою економіки, надходження ПІІ в окремі види економічної діяльності по різному впливає на економіку регіонів. Тому, для забезпечення швидшого економічного зростання регіонів України у період повоєнного відновлення необхідно на державному рівні розробляти і впроваджувати заходи не лише для загального покращення інвестиційного клімату, а й для стимулювання іноземних інвестицій у ті види економічної діяльності, які безпосередньо впливають на приріст валового регіонального продукту.

Висновки до розділу

1. Загалом, обсяги ПІІ, накопичені в регіонах України, залежали від динаміки обсягів капітальних інвестицій, експорту, обсягів реалізованої продукції промисловості, кількості зайнятих працівників у суб'єктів господарювання, ВДВ у переробній промисловості, ВДВ в оптовій та роздрібній торгівлі. Сукупність факторів, що впливають на обсяг накопичених ПІІ, відрізняються за регіонами України. У зв'язку з цим при розробці стратегій регіонального розвитку у повоєнний період необхідно враховувати взаємозв'язок ПІІ з основними чинниками інвестиційної привабливості та розробляти відповідні заходи: у регіонах I групи - розвиток експортоорієнтованих видів економічної діяльності та інфраструктури оптової та роздрібної торгівлі; у регіонах II групи - збільшення ВРП та стимулювання внутрішніх інвестицій, підтримка експортоорієнтованих підприємств, розвиток

переробної промисловості та мережі оптової та роздрібною торгівлі; у регіонах III групи - збільшення кількості зайнятих працівників на підприємствах і розвиток сільського господарства; у регіонах IV групи - розвиток переробної промисловості, стимулювання експорту та збільшення кількості зайнятого населення.

2. У результаті дослідження підтверджено гіпотезу про безпосередній вплив обсягів ПІІ на економічне зростання регіонів України упродовж 2017-2021 рр. Крім цього, виявлено прямий вплив залишків ПІІ у промисловості та в інформаційній та телекомунікаційній діяльності на зміну ВРП регіонів I групи, пряму залежність ВРП регіонів II групи від залишків ПІІ у сільському господарстві, для регіонів III групи – залежність ВРП від ПІІ у промисловості, для регіонів IV групи - залежність ВРП від ПІІ в інформаційній і телекомунікаційній сфері. Отже, залучення ПІІ у зазначені види економічної діяльності за регіонами розглядається як основа створення точок економічного росту у період повоєнного відновлення. Тому, для пришвидшення економічного зростання регіонів України після завершення війни необхідно на державному рівні розробляти і впроваджувати заходи не лише для загального покращення інвестиційного клімату, а й для стимулювання іноземних інвестицій у ті види економічної діяльності, які безпосередньо впливають на приріст валового регіонального продукту в конкретному регіоні.

ВИСНОВКИ

1. Прямі іноземні інвестиції - це довгострокові інвестиції, здійснені підприємством або особою з однієї країни в підприємство іншої країни з наміром контролювати його діяльність і отримувати від цього прибуток. Процес прямого іноземного інвестування супроводжується надходженням технологічних, маркетингових і організаційних знань. ПІІ позитивно впливають на розвиток країн з перехідною економікою, оскільки допомагають вирішити проблему недостатності внутрішніх інвестиційних ресурсів для забезпечення економічного розвитку. Позитивні ефекти від залучення ПІІ залежать від рівня економічного і технологічного розвитку країни, інституційного середовища та видів економічної діяльності, куди спрямовується найбільший обсяг іноземних інвестицій.

2. Обсяг залучених ПІІ в економіку регіонів визначається інвестиційним кліматом на рівні країни, який формується під впливом інституційного середовища та умов ведення бізнесу, а також залежить від забезпеченості регіонів природними, фінансовими та людськими ресурсами, географічного розташування регіону відносно зовнішніх кордонів країни, особливостей промислового розвитку та секторальної структури економіки регіону. Приплив прямих іноземних інвестицій сприяє створенню робочих місць, передачі технологій, підвищенню рівня соціально-економічного розвитку регіонів. ПІІ спрямовуються переважно в найбільш розвинені регіони країни, що призводить до поглиблення регіональних диспропорцій.

3. Для дослідження впливу ПІІ на економіку регіонів України застосовують описові методи аналізу та економетричні методи. Описові методи охоплюють: аналіз динаміки капітальних інвестицій та ПІІ за регіонами; аналіз структури капітальних інвестицій та ПІІ за видами економічної діяльності за регіонами; оцінку ефективності інвестиційної діяльності в регіонах. Економетричні методи використовують для групування регіонів за показниками забезпеченості економіки інвестиційними ресурсами та з урахуванням показників результативності використання інвестицій, а також для

оцінки взаємозв'язку між ПІ та економічним зростанням регіонів, виявлення залежності економічного зростання регіонів від галузевої структури ПІ, визначення впливу чинників регіонального розвитку на інвестиційну привабливість економіки регіонів.

4. Регіони України характеризуються недостатністю внутрішніх інвестицій та зростаючою потребою у додаткових інвестиційних ресурсах. Для більшості регіонів України у 2017-2021 рр. характерною була позитивна динаміка обсягів ПІ. Після початку повномасштабної війни, через загострення загроз фізичного знищення промислових підприємств та об'єктів інфраструктури, руйнування логістичних ланцюгів та істотне скорочення трудового потенціалу, інвестиційний клімат погіршився. Позитивна динаміка обсягів ПІ в умовах воєнного стану спостерігалася лише у Вінницькій та Тернопільській областях, а найбільше скорочення залишків ПІ у 2022 р. відбулося у Полтавській, Харківській та Запорізькій областях.

5. Регіони України відрізняються за галузевою структурою залишків ПІ. Тернопільська, Хмельницька та Черкаська області, які спеціалізуються на виготовленні сільськогосподарської продукції, мають найбільшу частку ПІ в сільське господарство. У більшості регіонів України у структурі обсягів ПІ переважають інвестиції у промисловість. Найбільша частка промисловості у накопичених ПІ спостерігалася у 2022 р. у Запорізькій, Волинській, Полтавській, Житомирській, Закарпатській, Чернівецькій та Дніпропетровській областях. Київська, Львівська та Харківська області мають більш диверсифіковану структуру ПІ, яка характеризується більшою часткою оптової та роздрібної торгівлі, транспортних послуг, інформаційної та телекомунікаційної діяльності, професійної, наукової та технічної діяльності порівняно з іншими регіонами. У структурі ПІ Миколаївської та Одеської областей переважають інвестиції у транспорт, складське господарство, кур'єрську та поштову діяльність, що обумовлено розвиненістю логістичної інфраструктури та її комерційною привабливістю для іноземних інвесторів.

6. Найвищий рівень інвестиційної привабливості у 2021 р. спостерігався у Дніпропетровській, Донецькій областях та м. Києві, про що свідчать найвищі показники забезпеченості внутрішніми та іноземними інвестиціями, ефективності використання промислового потенціалу. Група регіонів з високим рівнем інвестиційної привабливості включає Київську, Львівську, Запорізьку, Полтавську та Харківську області, які характеризуються значним промисловим потенціалом, високою інноваційною активністю підприємств, експортною орієнтованістю та найвищими залишками ПІІ в економіці. Водночас, для більшості регіонів України характерний невисокий рівень інвестиційної привабливості внаслідок низького рівня економічного розвитку, незабезпеченості внутрішніми інвестиціями, неефективного використання промислового потенціалу.

7. Сукупність факторів, що впливають на обсяг накопичених ПІІ, відрізняються за регіонами України. У зв'язку з цим при розробці стратегій регіонального розвитку у повоєнний період необхідно враховувати взаємозв'язок ПІІ з основними чинниками інвестиційної привабливості та розробляти відповідні заходи: у регіонах I групи - розвиток експортоорієнтованих видів економічної діяльності та інфраструктури оптової та роздрібною торгівлі; у регіонах II групи - збільшення ВРП та стимулювання внутрішніх інвестицій, підтримка експортоорієнтованих підприємств, розвиток переробної промисловості та мережі оптової та роздрібною торгівлі; у регіонах III групи - збільшення кількості зайнятих працівників на підприємствах і розвиток сільського господарства; у регіонах IV групи - розвиток переробної промисловості, стимулювання експорту та збільшення кількості зайнятого населення.

8. Загалом надходження ПІІ позитивно впливало на економічне зростання регіонів України упродовж 2017-2021 рр., проте структура іноземних інвестицій здійснювала різний вплив залежно від регіональних особливостей розвитку. В результаті регресійного аналізу виявлено прямий вплив залишків ПІІ у промисловості та в інформаційній та телекомунікаційній діяльності на

зміну ВРП регіонів I групи, пряму залежність ВРП регіонів II групи від залишків ПШ у сільському господарстві, для регіонів III групи – залежність ВРП від ПШ у промисловості, для регіонів IV групи - залежність ВРП від ПШ в інформаційній і телекомунікаційній сфері. Отже, залучення ПШ у зазначені види економічної діяльності за регіонами розглядається як основа створення точок економічного росту у період повоєнного відновлення. Тому, для пришвидшення економічного зростання регіонів України після завершення війни необхідно на державному рівні розробляти і впроваджувати заходи не лише для загального покращення інвестиційного клімату, а й для стимулювання іноземних інвестицій у ті види економічної діяльності, які безпосередньо впливають на приріст валового регіонального продукту в конкретному регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. OECD Benchmark Definition of Foreign Investment, 3rd edition. Paris, 1996. URL: <https://www.oecd.org/daf/inv/investment-policy/2090148.pdf>.
2. Karaszewski W. Bezporednie inwestycje zagraniczne: Polska na tle świata. Toruń: TNOiK Dom Organizatora, 2004. s. 20.
3. Moosa I. Foreign Direct Investment. Theory, Evidence and Practice. New York, 2002. URL: https://www.researchgate.net/publication/265453721_Foreign_Direct_Investment_Theory_Evidence_and_Practice.
4. Moran T. Foreign direct investment. London: John Wiley & Sons, 2012.
5. Hill C. W., Hult G. T. International Business: Competing in the Global Marketplace. NY: Cengage Learning, 2007.
6. Kukaj H., Ahmeti F. B. The Importance Of Foreign Direct Investments On Economic Development In Transitional Countries: A Case Study Of Kosovo. European Scientific Journal. 2016. Vol.12. No.7. URL: <http://dx.doi.org/10.19044/esj.2016.v12n7p288>.
7. Latocha T. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Unii Europejskiej w świetle teorii rozwoju regionalnego i teorii lokalizacji. Studia Europejskie. 2005. №2. s. 45-66.
8. Narula R., Dunning J. H. Multinational enterprises, development and globalisation: Some clarifications and a research agenda. Oxford Development Studies. 2010. Vol. 38. P. 263-287.
9. Walenia A. Znaczenie inwestycji zagranicznych w rozwoju regionalnym Podkarpacia. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu. 2011. Nr 180. s. 230-247.
10. Resmini L., Casi L. FDI and growth in Europe: the role of territorial capital. 52-nd Congress of the European Regional Science Association: "Regions in Motion - Breaking the Path", 21-25 August 2012, Bratislava, Slovakia, European Regional Science Association (ERSA), Louvain-la-Neuve.

11. Weresa M. A. Skutki inwestycji zagranicznych dla gospodarki kraju przyjmującego – doświadczenia Polski [w:] Rola inwestycji zagranicznych w gospodarce. Zeszyty BRE Bank-Case. 2002. nr 62. S. 7-12.

12. Pavlinek P. Regional Development Implications of Foreign Direct Investment in Central Europe. *European Urban and Regional Studies*. 2004. Vol. 11(1). P. 47–70.

13. Witkowska J. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a rynek pracy w kraju przyjmującym – aspekty teoretyczne. *Ekonomista*. 2000. nr 5.

14. Kysik-Uryszek A. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w gospodarce regionu – teoria i praktyka. Warszawa: Wydawnictwa Fachowe, 2010.

15. Jarus O. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne a zatrudnienie w Polsce w latach 2003-2013. *Studia Ekonomiczne*. 2016. №292. S. 53-79.

16. Knapp A. Foreign direct investment strengthens Central and Eastern Europe's economies. URL: <https://wiiw.ac.at/foreign-direct-investment-strengthens-central-and-eastern-europe-s-economies-n-578.html>.

17. Baiashvili T., Gattini L. Impact of FDI on economic growth: The role of country income levels and institutional strength. *EIB Working Papers*. 2020. №02. <https://www.eib.org/en/publications/economics-working-paper-2020-02>.

18. Owusu-Nantwi V., Erickson C. Foreign direct investment and economic growth in South America. *Journal of Economic Studies*. 2019. Vol. 46 (2). pp. 383-398. <https://doi.org/10.1108/JES-11-2017-0323>.

19. Ercegovac D., Momčilović M., Račić Ž. The Impact of Macroeconomic Indicators and FDI Inflows on the Economic Growth. 6th EMAN Selected Papers. 2022. <https://doi.org/10.31410/EMAN.S.P.2022.1>.

20. Ozga M. Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na dysproporcje międzyregionalne w Polsce. *Equilibrium*. 2009. №2(3). S. 111-123.

21. Latocha T. Bezpośrednie inwestycje a rozwój regionalny w Polsce, [w:] W. Karaszewski (red.) *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w Polsce*. Toruń: Uniwersytet Mikołaja Kopernika, 2003. s. 347.

22. Warżala R. Regionalne zróżnicowanie aktywności kapitału zagranicznego, [w:] Z. Dach, A. Pollok (red.), *Gospodarka Polski po 15 latach transformacji*. Kraków: Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, 2005. s. 236–237.

23. Zakrzewska-Półtorak A. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w gospodarce regionu Dolnego Śląska. *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*. 2006. №1124. S. 172-182.

24. Porter M.E. *The Competitive Advantage of Nations*. London: MacMillan, 1990. <https://www.hbs.edu/faculty/Pages/item.aspx?num=189>.

25. Puchalska K. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w kontekście innowacyjności i modernizacji regionu. *Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy*. 2010. №16. S. 348-359.

26. Antonescua D. Empirical analysis of foreign direct investments at NUTS 2 region, in European Union and Romania. 2nd International Conference ‘Economic Scientific Research - Theoretical, Empirical and Practical Approaches’, ESPERA 2014, 13-14 November 2014, Bucharest, Romania. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115002841>.

27. Jaworek M., Szałucka M., Karaszewski W. Limiting factors of foreign direct investment undertaken by Polish enterprises. *Journal of East-West Business*. 2019. Vol. 25 (3). P. 293-317.

28. Stawicka M. *Atrakcyjność inwestycyjna Polski*. Warszawa: CeDeWu, 2007. s. 91.

29. Kania M. Wpływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych na rozwój gospodarczy regionu na przykładzie opolszczyzny, [w:] *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w podnoszeniu konkurencyjności polskiej gospodarki* / W. Karaszewski (red.). Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2005.

30. Kujawka M. Znaczenie bezpośrednich inwestycji zagranicznych dla rozwoju regionu (na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego), [w:] *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w podnoszeniu konkurencyjności polskiej gospodarki* / W. Karaszewski (red.). Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2005.

31. Balicki M., Jaki A., Rojek T. Rola inwestycji zagranicznych w kreowaniu rozwoju systemu społeczno-gospodarczego. *Współczesne Problemy Zarządzania*. 2021. Vol. 9. № 1 (18). S. 7–16.
32. Heller J., Warżała R. Regionalne uwarunkowania napływu bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski. *Ekonomista*. 2005. №6.
33. Derado D. and Horvatin D. Does FDI Mode of Entry Have an Impact on the Host Country's Labour Productivity? An Analysis of the EU Countries. *Ekonomski Vjesnik*. 2019. Vol. 32. P. 405–23.
34. UNCTAD: World Investment Report 1999. Foreign Direct Investment and Challenge of Development, New York and Geneva, UN 1999.
35. Reisen H., Soto M. Which Types of Capital Inflows Foster Developing Country Growth? *International Finance*. 2000. Vol. 4. No 1.
36. Pečarić M., Kusanović T., Jakovac P. The Determinants of FDI Sectoral Structure in the Central and East European EU Countries. *Economies*. 2021. Vol. 9(2). P. 66. <https://doi.org/10.3390/economies9020066>.
37. Petrakou, M., Bruno, R., & Phelps, N. The Impact of FDI and Financial Depth on EU Regional Growth: Income and Spatial Heterogeneity. *Economic and Business Review*. 2023. Vol. 25(3). P. 164-181. <https://doi.org/10.15458/2335-4216.1325>.
38. Mencinger J. The “Addiction” with FDI and Current Account Balance. ICER Working Papers 16-2008. Boston: ICER-International Centre for Economic Research, 2008.
39. Vissak T. and Roolaht T. The Negative Impact of Foreign Direct Investment on the Estonian Economy. *Problems of Economic Transition*. 2005. Vol. 48. P. 43–66.
40. Herzer D. How does foreign direct investment really affect developing countries' growth? IAI Discussion Papers. 2010. No. 207. Georg-August-Universität Göttingen, Ibero-America Institute for Economic Research (IAI), Göttingen. <http://hdl.handle.net/10419/57319>.

41. Бахур Н.В. Інвестиційне забезпечення розвитку регіонів України: проблеми та шляхи їх вирішення. Ефективна економіка. 2021. №7. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/87.pdf.

42. Гнідіна В.С. Особливості залучення прямих іноземних інвестицій в регіонах України. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/09/246.pdf>.

43. Сімків Л. Є., Потьомкіна Н. Ю. Особливості залучення іноземних інвестицій в регіонах України: проблеми та шляхи їх розв'язання. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 15. С. 404-408.

44. Парфенцева Н.О., Голубова Г.В., Самойленко А.І. Статистичне оцінювання та моделювання інвестиційної привабливості регіонів України. European scientific journal of Economic and Financial innovation. 2021. №2(8). С. 66-76.

45. Інвестиційна діяльність регіону в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз та напрями активізації [Текст]: монографія / Лугова М. С., Цимбалюк І. О., Павліха Н.В. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 242 с.

46. Семенов Г. А., Панкова М. О. Оцінка ефективності використання інвестицій у Запорізькому регіоні. Вісник НГУ. 2003. №2. С. 11-18.

47. Миценко І. М., Бабець І. Г. Трансформація системи управління зовнішньоекономічною та інвестиційною безпекою України в умовах глобалізації: монографія. Кропивницький: ЦНТУ, Поліграф-Сервіс, 2021. 464 с.

48. Демус А. Оцінка ефективності використання залучених прямих іноземних інвестицій в Одеський регіон. Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. 2014. № 8. С. 86-98. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014_8_11.

49. Getzner M., Moroz S. Regional development and foreign direct investment in transition countries: a case-study for regions in Ukraine. Post-Communist Economies. 2020. Vol. 32(6). P. 813-832.

50. Капітальні інвестиції за регіонами (2010-2022). Державна служба статистики України. URL:

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/ioz/iozo_19_u.html.

51. Валовий регіональний продукт (2004-2021) з урахуванням перегляду даних платіжного балансу. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/vvp/kvartal_new/vrp/arh_vrp_u.html.

52. Прямі інвестиції в Україну: залишки за регіонами. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

53. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами. Державна служба статистики України. URL:

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/oet/arh_oet2023_u.html.

54. Прямі інвестиції в Україну: залишки за видами економічної діяльності. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

55. Прямі інвестиції в Україну (інструменти участі в капіталі): залишки за регіонами за видами економічної діяльності. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.

56. Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі товарами. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2023/zd/oet/arh_oet2023_u.html.

57. Обсяг реалізованої промислової продукції по регіонах. <https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2016/pr/tpo/prmo.html>.

58. Наукова та інноваційна діяльність України. https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm.

59. Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання за регіонами (2010-2021). https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/fin/roz_p.htm.

60. Рівень зайнятості населення по регіонах. https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/rp/rp_reg/reg_u/arh_rzn_u.htm.